

BYZANTINA

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΚΕΝΤΡΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ 6^{ος}

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1974

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

I. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΙ:

	Σελ.
P. GAUTIER, Eloge funèbre de Nicolas de la Belle Source par Michel Psellos moine à l'Olympe	9
V. BEŠEVĹIEV, Die Botschaften der Byzantinischen Kaiser aus dem Schlachtfeld	71
B. HENDRICKX, Les Institutions de l'Empire Latin de Constantinople (1204-1261): Le pouvoir impérial	85
TH. VLACHOS, Aufstände und Verschwörungen während der Kaiserzeit Isaakios II. Angelos (1185-1195)	155
Θ. ΒΛΑΧΟΣ, 'Ο τύραννος τῆς Κύπρου Ἰσαάκιος Κομνηνός (1184-1191) .	169
J. IRMSCHER, Die Polistradition im spätantiken Rom	179
H. MIHĂESCU, Einleitung zu meiner Maurikios-Ausgabe	191
H. MIHĂESCU, Byzance — foyer du rayonnement de la culture romaine et de la langue latine dans le sud-est de l'Europe	215
A. KARPOZILOS, An unpublished Encomium by Theodore Bishop of Alania	227
A. KARPOZILOS, The date of coronation of Theodoros Doukas Angelos	251
J. ROSSER, Theophilus' Khurramite Policy and its Finale: The Revolt of Theophobus' Persian Troops in 838	263
Δ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ, Εικόνα Θεοτόκου Γλυκοφιλούσης του Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τῆς Ρώμης	273
ΟΔ. ΛΑΜΨΙΔΗΣ, Μία παραλλαγή τῆς Βιογραφίας Ἀγίου Ἀθανασίου του Ἀθωνίτου	283
FR. TINNEFELD, Zum profanen Mimos in Byzanz nach dem Verdikt des Trullanums (691)	321
C.N. TSIRPANLIS, Byzantine Reactions to the Coronation of Charlemagne (780-813)	345
Ε. ΚΡΙΑΡΑΣ, Καταγγελλια κατά ζουράρη (κρητικό λαϊκό κείμενο του 17ου αιώνα)	361
PETER WIRTH, Manuel II. Palaiologos und der Johanniterorden. Zur Genesis der Allianz gegen Johannes VII. (1390)	385

II. ΒΙΒΑΙΟΚΡΙΣΙΑΙ:

L.G. WESTERINK, Arethae Archiepiscopi Caesariensis Scripta minora. II. Accedunt Nicetae Paphlagonis Epistulae (M.Z. Κοπιδάκης) . . .	393
--	-----

A.D. KARPOZILOS, The Ecclesiastical Controversy between the Kingdom of Nicaea and the Principality of Epirus (1217-1233) (B. Hendrickx)	397
K. ΜΗΤΣΑΚΗΣ, Βυζαντινή Ὑμνογραφία, τόμ. Α', - ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη ἕως τὴν Εἰκονομαχία (Π. Β. Πάσχος)	400
Π. ΕΥΔΟΚΙΜΟΦ, Ἡ Ὁρθοδοξία. Μετάφραση Ἀγαμ. Μουρτζοπούλου (Χ.Κ. Παπαστάθης)	420
M. STOJANOV, Opis na gruckite i drugi čuždoeznični rukopisi v Narodna Biblioteka «Kiril i Metodii» (X. Κ. Παπαστάθης)	422
A. ΣΙΦΩΝΙΟΥ, Μ. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ, ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΝΟΥ, Μανουήλ Μαλαξοῦ Νομοκάνων (Δέσποινα Τσοῦρκα - Παπαστάθης)	427
H.-G. BECK, Geschichte der byzantinischen Volksliteratur (Κ. Μήτσάκης)	432
ACTES DE LAVRA, 1er partie, des origines à 1204 (B. Νεράντζη - Βαρμάζη)	435
G.G. LITAVRIN, Sovety i rasskazy Kekavmena. Sočinenie vizantijskogo polkovodca XI veka (F. Tinnefeld)	438
ΔΗΜ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗΣ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (P. B. Kotter OSB)	451
<i>Vizantijskie očerki</i> , Trudy sovetskikh učenykh K XIV kongressu bizantinistov (Günter Weiß)	453
N. SVORONOS, Études sur l'organisation interieure, la société et l'empire byzantin. — F. HALKIN, Saints moines d'Orient (B. Νεράντζη - Βαρμάζη)	479
III. VARIA:	
Corpus Fontium Historiae Byzantinae (I. Καραγιαννόπουλος)	483
NEKPOΛOΓIA G. Moravcsik (I. Καραγιαννόπουλος)	485

**ΜΙΑ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΘΩΝΙΤΟΥ ***

ΟΔ. ΛΑΜΨΙΔΗΣ Δ. Φ. / Αθήναι

Τὴν παλαιότερον ἐξενεχθεῖσαν γνώμην περὶ ὑπάρξεως πλήν τῶν δύο ἤδη γνωστῶν βιογραφιῶν Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου καὶ τρίτης τοιαύτης ἐν κώδικι τοῦ Ἀγίου Ὀρους ἀπέδειξεν ὁ πατὴρ F. Halkin ὡς μὴ εὐσταθοῦσαν¹, ἀλλὰ καὶ τὴν μέχρις ἐσχάτως ἐπικρατοῦσαν γνώμην ὅτι δύο διάφοροι βιογραφίαι συνιστοῦν τὰ δύο ἀγιογραφικὰ κείμενα τὰ διασωθέντα μέχρις ἡμῶν² ὁ P. Lemerle ἀπέδειξε μετὰ ἐνδελεχῆ ἔλεγχον ὡς μὴ ἀνταποκρινομένην πρὸς τὰ συμπεράσματα τῆς νεωτέρας ἐρεῦνης³.

Πράγματι ὁ ἐξαιρετος σχολιασμός τοῦ ἀρχαιότερου βίου τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου ὑπὸ P. Lemerle ἐσημείωσε τὰς σημαντικὰς διαφορὰς μεταξὺ τοῦ βίου τούτου (A) καὶ τοῦ νεωτέρου τοιούτου (B) καὶ ὑπεγράμμισε, μετὰ τὸν καθορισμὸν ποῖος ἦτο ὁ πιθανὸς συγγραφεὺς τοῦ βίου A καὶ ποῖαι αἱ πηγαὶ αὐτοῦ, τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο κειμένων. Ὁ βίος B δὲν εἶναι κατὰ τὸν Γάλλον ἐρευνητὴν εἰμὴ κείμενον βασιζόμενον ἐπὶ τοῦ βίου A μὲ ἐπιβραχύνσεις ἢ ἐπιμηκύνσεις τούτου διὰ λόγους ψυχωφελεῖς. Καὶ συμπεραίνει ὁ Γάλλος ἐρευνητὴς ὅτι μόνον μία βιογραφία ὑπάρχει, ἡ A, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθε καὶ ἡ B, καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ ἐρευνηταὶ ἐφεξῆς τοῦτον τὸν βίον πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν διὰ πᾶσαν περαιτέρω βιογράφησιν τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ κοινοβιακοῦ βίου ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὀρει⁴.

* Ἡ μετὰ χεῖρας μελέτη ἐπρόκειτο νὰ δημοσιευθῆ εἰς τὸν 5ον τόμον τοῦ περιοδικοῦ Byzantinische Forschungen, ἀλλ' ἐπειδὴ καθυστέρησε καὶ καθυστερεῖ εἰσέτι ἡ ἔναρξις ἐκτυπώσεως τούτου, οἱ ἐκδῶται εἶχον τὴν καλωσύνην νὰ μοι ἐπιτρέψουν τὴν δημοσίευσιν τῆς μελέτης ἐν ἄλλῳ περιοδικῷ.

1. Ἡ ὑπόθεσις περὶ ὑπάρξεως τρίτης βιογραφίας ἐστηρίζετο εἰς τὸν ὑπὸ Σπ. Λάμπρου, Κατάλογον τῶν χειρογράφων τοῦ Ἀγίου Ὀρους (*Sp. Lambros, Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos, I, II, Cambridge 1895, 1900*) καὶ μάλιστα εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 109 κώδικα τῆς μονῆς Δοχειαρίου. Ὁ F. Halkin, *Une vie prétendue de St Athanase l'Athonite, Μακεδονικά* 5 (1961-1963) 242-243, ἀπέδειξεν ὅτι πρόκειται ἐν τῇ πραγματικότητι περὶ βίου Παύλου τοῦ ἐκ Λάτρου.

2. Οἱ δύο γνωστοὶ βίοι ἐξεδόθησαν ὁ εἰς (A) ὑπὸ I. Pomjalovskij, *Zitije prepodobagno Afnasija afonskaja*, Πετρούπολις 1895 καὶ ὁ δεύτερος (B) ὑπὸ L. Petit, *Vie de St Athanase l'Athonite, Analecta Bollandiana* 25 (1906) 5-89.

3. P. Lemerle, *La Vie ancienne de St Athanase l'Athonite, composée au debut du XIe siècle par Athanase de Lavra, Le Millénaire du Mont Athos 963-1963, Études et Mélanges, I, Chevetogne 1963*, σ. 59-100.

4. Παραθέτομεν τὰ συμπεράσματα ταῦτα, ὡς ἔχουν διατυπωθῆ ὑπὸ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐρευνητοῦ. P. Lemerle, *La vie ancienne de St Athanase*, σ. 63: «La Vie B est une version de la Vie A qui omet, abrège, déplace des épisodes, sacrifie maints détails précis et concrets, se trompe parfois, a beaucoup moins la résonance d'un récit contemporain

Ἐν τούτοις σήμερον παρουσιάζομεν μίαν παραλλαγήν τοῦ βίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, ἥτις, καίτοι ἐμφαίνει ἐπεξεργασίαν καὶ ἐμπλουτισμὸν διὰ μυθικῶν στοιχείων, παρὰ ταῦτα παρέχει πληροφορίας ἀγνώστους καὶ λεπτομερείας νέας.

Τὸ ἀγιολογικὸν τοῦτο κείμενον εὐρίσκεται εἰς τὰ φύλλα 449β - 457β τοῦ κώδικος Διονυσίου 268 τοῦ Ἀγίου Ὁρους⁵ καὶ ἐμπεριέχεται εἰς τὴν μακρὰν βιογράφησιν τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου, τὴν συγγραφεῖσαν ὑπὸ Ἀκακίου Σαββαίτου⁶.

Τὸ κείμενον

Δημοσιεύομεν κατωτέρω τὸ κείμενον ἐκ τοῦ κώδικος διορθώσαντες ὀρθογραφικὰ σφάλματα, προσθέντες στιλξιν καὶ ἀφέντες τοῦτο ὡς ἔχει εἰς τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμφαίνει συντακτικὰ σφάλματα, διότι καθ' ἡμᾶς τὰ σφάλματα ταῦτα προῆλθον ἐκ τῆς προσπαθείας — ἴσως ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως τοῦ κώδικος — νὰ μετατραπῆ εἰς ἀπλουστέραν γλῶσσαν τὸ ἀρχικὸν κείμενον⁷. Πάντως

de son héros, et n'ajoute rien, sauf quelques miracles. Pour l'histoire du fondateur et des origines de Lavra, elle est négligeable. En revanche la Vie A est un document de premier ordre.» Καὶ εἰς τὴν ἐπομένην σελίδα 64, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀνωτερότητος τῆς βιογραφίας A, γράφει: «Il est donc temps de proclamer qu'on ne doit citer que A.» Ἀκόμη ἐν σελ. 62 διακηρύσσει διὰ τὸν συγγραφέα τῆς βιογραφίας B: «en fait il a décalqué la Vie A, en simplifiant, en abrégéant, souvent aussi en conservant mot pour mot les mêmes expressions.» Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐπαναλαμβάνει περίπου τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ἐκδοθὲν ἔργον *P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos, D. Papachrysanthou, Actes de Lavra, Première Partie, Des origines à 1204. Texte. Paris 1970, σ. 24-55.*

5. Ὁ κώδιξ οὗτος μὲ γενικὸν ἀριθμὸν χειρογράφων τοῦ Ἀγίου Ὁρους 3802 ἐγράφη, ὡς ἐν τέλει τοῦ χειρογράφου σημειοῦται, ὑπὸ μοναχοῦ Συμεῶν ἐν ἔτει 1446. Ἴδὲ *Sp. Lambros, Catalogue, σ. 191.*

6. Τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ στοιχεῖα διὰ τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα Ἀκακίου τοῦ Σαββαίτου ἀναφέρονται ὑπὸ *M. Richard, Le commentaire du grand canon d'André de Crète par Acace le Sabaitte, E.E.B.E. 34 (1965) 304-311*, ὅστις μνημονεύει μόνον τοῦ ἔργου τοῦ Ἀκακίου (*Βίος τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ*) καὶ στηρίζει τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πρώτου ἔργου τοῦ αὐτοῦ βυζαντινοῦ συγγραφέως (*Ἑρμηνεία τοῦ μεγάλου κανόνος Ἀνδρέου τοῦ Κρητός*).

7. Ἐκ τοῦ βίου τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ, τοῦ συγγραφέντος ὑπὸ Ἀκακίου καὶ διασωθέντος εἰς τὸν προειρημένον κώδικα τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ἐδημοσιεύσαμεν ἤδη ἀποσπάσματα ἀναφερόμενα εἰς Ρωμανὸν τὸν Μελωδὸν (*Od. Lamprosidis, Über Romanos den Meloden — ein unveröffentlichter hagiographischer Text, B.Z. 61 [1968] 36-39*), εἰς τὸν ἅγιον Βάρβαρον (*Od. Lamprosidis, Une nouvelle version de la Vie de St Barbaros, Πλάτων 18 [1966] 40-56*), εἰς ἀχειροποίητον εἰκόνα ἐν Ἀτταλεῖα (*Ὁδ. Λαμφίδου, «Σύνηθες θαῦμα» καὶ ἐν Ἀτταλεῖα Παμφυλίας, Θεολογία 44 (1973) 678-684*), εἰς τὴν διεξαγωγὴν υἱοθεσίας κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν τυπικὸν (*Ὁδ. Λαμφίδου, Περιγραφή υἱοθεσίας ἐν ἀγιολογικῷ κειμένῳ, Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου, ἔτος 27 [1972] 43-50*) ὡς

παρὰ ταῦτα ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ διακρίνη ἐπακριβῶς τὸν μῖτον τῆς διηγήσεως⁸.

Τὸ κείμενον ἐχωρίσθη ὑφ' ἡμῶν εἰς τὰς ἐξῆς ἐνότητες:

- A. Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἐν Τραπεζοῦντι
- B. Ὁ Ἀθανάσιος ἐν Κωνσταντινουπόλει
- Γ. Ἀθανάσιος καὶ Νικηφόρος Φωκᾶς
- Δ. Ὁ Ἀθανάσιος ἐν Λήμνῳ
- E. Ὁ Ἀθανάσιος μαθητῆς τοῦ μοναχοῦ Σίμωνος
- ΣΤ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου ἀναζήτησις τοῦ Ἀθανασίου
- Z. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ἀθανασίου
- H. Ἡ ἰδρυσις τῆς Λαύρας
- Θ. Θαύματα τοῦ Ἀθανασίου

(449β) . . . . .

Ἐξελθόντες^a τοῦ οἴκου τοῦ ἐν μάρτυσιν μεγαλωνύμου ἁγίου Δημητρίου, ἅμα δὲ καὶ τῆς πόλεως, θαυμάζοντες καθ' ἑαυτοὺς τὴν θαυμαστὴν θέσιν τῆς πόλεως ἐκείνης, τῆς θαλάσσης τε τὸ εὐλίμενον ἅμα καὶ τὴν εὐκρασίαν τοῦ ἀέρος, συναντῶσί τινι μοναχῷ γέροντι ρακοδουτοῦντι καὶ εὖ μάλᾳ τὴν ὑπήνην ἔχοντι. Καὶ τοῦτον ἐκ τῆς θεωρίας αἰδεσθέντες ἔπεσον εἰς τοὺς αὐτοῦ πόδας. Κἀκεῖνος ἀναστήσας τούτους καὶ ἀσπασάμενος ἐν φιλήματι ἁγίῳ ἔφη πρὸς αὐτούς: «ἽΩ τέκνα ἐμοὶ καὶ Θεοῦ γνήσια, ἐξ ὀνόματος εἰπῶν, σὺ τε ἱερὲ Βαρνάβα σὺν τῷ ἀδελφιδῷ σου Σωφρονίῳ, καλῶς ἐποιήσατε καλῶς δὲ καὶ ἤλλατε, πλὴν ὅτι ἐπλανήθητε τὴν ὁδόν καὶ

a. in marg. add. ἐντεῦθεν cod.

καὶ εἰς στρατήγημα τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ κατὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν βυζαντινῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς Κρήτην (*Od. Lampsidis, Ein unbekannter Kunstgriff des Nikephoros Phokas bei der Landung auf Chandax (Kreta) (960),* θὰ δημοσιεῖθῃ ἐν *B.Z.*). Τὰ δύο τελευταῖα δημοσιεύματα ἀναφέρονται εἰς κείμενα δημοσιεύμενα καὶ ἐν τῇ μετὰ χεῖρας μελέτῃ, διότι περιλαμβάνονται εἰς τὸν βίον ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου.

8. Τὸ κείμενον τοῦ Ἀκακίου δὲν περιλαμβάνει ὀλόκληρον τὴν βιογραφίαν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς ὀρισμένας μόνον περιόδους τοῦ βίου τούτου, παραλείποντα μεταξὺ ἄλλων τὴν ἐν ἐκτάσει γνωριμίαν Ἀθανασίου καὶ Μαλεῖνου, τὰς λίαν φιλικὰς σχέσεις Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ Ἀθανασίου, λεπτομερείας τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς, τῆς οἰκοδομῆς διαφόρων κτισμάτων, ὡς καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγίου καὶ ἄλλας ἀκόμη λεπτομερείας. Τόσον τὸ κείμενον ὅσον καὶ ἡ παρεχομένη ὑφ' ἡμῶν περιληπτικὴ ἀνάλυσις τῶν διαφορῶν τοῦ νέου κειμένου πρὸς τὰ γνωστὰ ἦδη ἀγιολογικὰ ταιαῦτα διαίρει τὸ σύνολον εἰς κεφάλαια ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν διαμονὴν τοῦ Ἀγίου ὡς καὶ μὲ τὰς ἀπασχολήσεις αὐτοῦ.

ἔμοι ἢ πανάχραντος μήτηρ τοῦ Κυρίου, ἥτις καλεῖται ⁹ Καρναντίσις ^a, τὰ καθ' ὁμῶν πάντα ἀπεκάλυψε· καὶ ἔμοι τὰ ὧδε οὐκ ἦν ὁδός, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως ἦλθον τὸν δρόμον τόνδε ^b εἰς συνάντησιν τῆς ὑμετέρας· πλάνην γὰρ ἐνέβαλεν ὁ διάβολος ὅπως ἀστοχήσητε τὴν ὁδόν, τὴν εἰσέλευσιν ἀγούσαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος· κατὰ τὴν παραίνεσιν τῆς παναχράντου Θεοτόκου ὠφελήθητε τὰ μέγιστα· καιρόν τε ὀλίγον προσκαρτερήσαντες οὕτως τὴν ὁδὸν ὁμῶν πορευθῆτε σὺν Θεῷ.» Ταῦτα δὲ ἀκούσαντες οὗτοι παρὰ τοῦ σημειοφόρου ἐκείνου πατρὸς πόσης εἰπεῖν χαρᾶς ἐπληρώ(450α)θησαν καὶ εὐχαριστίας καὶ δόξαν ἤνεσαν τῇ παναχράντῳ μητρὶ τοῦ Κυρίου λέγοντες: «Τίνας ἐσμὲν ἡμεῖς, ὦ κυρία, ὅτι τοιαύτης προνοίας ἡμῖν καταξιοῖς, σωτηρίας τε καὶ ὠφελείας;» Καὶ γοῦν ἦσαν ἀκολουθοῦντες ὡς ποιμένι τῷ μοναχῷ ἐκείνῳ ὥσπερ ἄκακοι ἀμνοί. Καὶ ἐπεὶ ἦλθον εἰς τὰ πρόποδα τοῦ ὄρους ἑώρων τὴν θέσιν τοῦ ὄρους, θαυμαστήν τινα καὶ μόνῳ Θεῷ περιωρισμένην· μέσον γὰρ πελάγους ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς ἠπείρου, μήκος τοῦ μάκρους ἡμερῶν πέντε, τοῦ δὲ τοῦ πλάτους ἡμερῶν β καὶ ἡμισείας· περικλείει δὲ ἡ θάλασσα τοῦτο δὴ τὸ Ἅγιον Ὄρος τὴν πρὸς τὴν ἠπειρον τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἄκρων τῆς θαλάσσης ἄχρι καὶ ἐνὸς σταδίου· καὶ ἐπεὶ εἰσῆλθοσαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μετὰ τοῦ θεοφορομένου ἀνδρὸς ἐκείνου, ἦλθον εἰς τὸ πρῶτον μοναστήριον τοῦ ὄρους εὐξάμενοι ^c τε καὶ ἀσπασάμενοι τὸν τε ἡγούμενον καὶ τοὺς μοναχοὺς· ἦν γὰρ γνώριμος ὁδηγὸς τούτοις διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ τοῖς ἀδελφοῖς πᾶσιν· ξενισάμενοι οὖν καὶ τροφῆς μεταλαβόντες ἔφη ὁ μοναχὸς Λάζαρος — τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τοῦ εὐλαβοῦς πατρὸς ἐκείνου — πρὸς τὸν προεστῶτα τῆς μονῆς ἐκείνης: «Ἐγὼ μὲν, ὦ πάτερ, ἀπέρχομαι εἰς τὴν ἐμὴν μονιάν, καθὼς καὶ σὺ βέλτιον γινώσκεις, πληρώσας τὴν διακονίαν περὶ τοὺς ἀδελφούς τούτους.» Διηγησάμενος αὐτῷ κατὰ μόνας περὶ τούτων καθ' ἐξῆς πάντα. «Τρεῖς οὖν ἡμέρας ἀνάπαισον αὐτοὺς φιλοξενήσας.» Στραφεῖς δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφούς, τὸν τε ἱερὸν Βαρνάβαν λέγω καὶ τὸν Σωφρόνιον, ἔφη: «Τέκνα μου ποθητά, ἰδοὺ τὸ Ὄρος, ἰδοὺ καὶ ἡ

a. Καριαντίσι cod. b. τόδε cod. c. εὐξόμενοι cod.

9. Ἐκ τοῦ τοπωνυμίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους Καρναὶ ἢ ἐκ τῆς μονῆς Καριανοῦ. Ἰδὲ R. Janin, *Les églises et les monastères*, 1953, σ. 287-288.

ὠφέλεια κοπι(450β)άσατε ὄν καὶ περιουστήσασθε τὰ μοναστήρια πάντα, ἕως οὗ καταστήσητε εἰς τὴν μονήν, ἔνθα οἰκῶ ἐγώ, ἥτις καλεῖται Μεγάλη Λαύρα, ὁ ἅγιος καὶ πατήρ ἡμῶν Ἀθανάσιος, ἐν ᾧ ὑπόκειται τῷ ὄρει τῷ καλουμένῳ Ἀθωνι.»

Ἐπεὶ δὲ ἐμνήσθημεν κατατροχάδην τοῦ ἱεροῦ τοῦδε ποιμένος Ἀθανασίου, φέρε δὴ μικρά τινα ἐρανισάμενοι ἐκ τοῦ βίου αὐτοῦ¹⁰, ὅθεν τε ἦν καὶ πόθεν ἐπεχωρίασεν ἐν τῷ Ἀγίῳ τούτῳ Ὄρει. Καὶ δὴ ἄκουε σὺν Θεῷ, ἀγαπητέ.

Α. Ὁ Ἀθανάσιος ἐν Τραπεζοῦντι

Ὅτος γέγονε γέννημα καὶ θρέμμα ἐκ τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος, κειμένης ἐν τῷ Πολεμωνιακῷ Πόντῳ, εὐγενῶν τε καὶ μεγάλων γεννητόρων τυχὼν υἱὸς ἔσχεν ἐκ τοῦ πατρὸς θεῖον· παραδοθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν γονέων γράμματα ἐκμανθάνειν ἐξ αὐτῆς ὄν εἰπεῖν τῆς γραμμῆς^a ἀπαλῆ ἡλικία χάριτος ἦν πεπληρωμένον τὸ παιδίον, ὥστε τοῖς μαθήμασι ὡσπερ τις σπόγγος ἀναλέγεσθαι τὰ πάντα ὑπὸ τῆς εὐκολίας. Ὄρφανισθεὶς ὄν ἐκ τῶν γονέων, τοῦ τε πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς ἐξαίφνης, δι' οἷς κρίμασι μόνον αὐτὸς οἶδεν ὁ Θεός, πρόφην μὲν ἢ μήτηρ, ἔπειτα καὶ ὁ πατήρ παραδοὺς τὸν παῖδα τῷ προμνημονευθέντι θείῳ ἀπὸ διατάξεως πᾶσαν τε οὐσίαν πλείστην οὖσαν κινήτων τε αἰδ καὶ ἀκινήτων· μονότατος δὲ ἦν παρὰ τῶν γονέων ὁ παῖς, ὁ δὲ θεῖος πολύτεκνος ἦν· ἐπεὶ ὄν ὁ παῖς Ἀθανάσιος ἐσχόλαζε τοῖς μαθήμασι, ἀπεστάλη παρὰ τοῖς βασιλεῦσι ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ δοῦξ τις πάνυ φοβούμενος τὸν Θεόν, ἅπαις δὲ τὸ παντελὲς νοσῶν τὴν ἀτεκνίαν. Καὶ ἐπεὶ οἱ πολῖται ἤθελον θεῖναι τοῦτον δὴ τὸν ἄρχοντα ἐν οἰκίᾳ (451a) τινὶ χάριν ἀναπαύσεως, εἶδρον τὸν οἶκον Ἀθανασίου μὴ ὄντος^b κυρίου, ἀπέδοντο αὐτῷ εἰς ἀνάπανσιν. Καὶ ἐπεὶ ἀπλήκευσεν ἐκεῖσε ὁ συντετός δοῦξ ἐκεῖνος, εἴωρα τὸν παῖδα ἀστεῖον ὄντα καὶ πρὸς τὴν ἡλικίαν εὐλάβειαν φέροντα ἐνέρευθον ἐπὶ τοῦ προσώπου, ἔφη πρὸς τὸν θεῖον Ἀθανασίου: «Εἰπέ μοι, ὦ κύριε, ὁ παῖς οὗτος σὸς τυγχάνει ἢ ἐτέρου τινός;» Πρὸς δὲ ἀπεκρίθη ἐκεῖνος: «ὦ κύριε μου δοῦξ, ἀνεψιός μου τυγχάνει καὶ ὁ οἶκος, ἐν ᾧ σὺ κατοικεῖς, τοῦ ἀδελφοῦ μου ὑπάρχει. Ὑστερηθεὶς ὄν διὰ τοῦ θανάτου τὸν ἀδελφὸν τοῦτον, τὸν παῖδα, δὲ ὄρᾳς, ἀνέθηκεν^c ἐμοί, τὴν τε ὑπαρ-

a. γραμματικῆς et post corr. γραμμῆς cod. b. ὄντος cod. c. ἐνέθηκεν cod.

10. Ἐνταῦθα ὁ Ἀκάκιος ἐμφαίνει ὅτι ἔχει πρὸ αὐτοῦ βίον τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἐρανίζεται τὰ ὄσα γράφει περαιτέρω.

ξιν αὐτοῦ γονικὴν πᾶσαν.» Ἔφη τε ὁ δοῦξ πρὸς αὐτόν: «Ἐγώ, ὡς ὄρᾳς, διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας τῆς ἀτεκνίας νόσον νοσῶ. Εἰ θέλεις οὖν, ἐπίδος μοι τὸν παῖδα τοῦτον, ὅπως υἱοθετηθῶ αὐτῷ ἀπὸ τῆς ἱεῤῥᾶς ἐκκλησίας τοῦ γενέσθαι μοι εἰς υἱὸν καὶ πολλὰ ὠφεληθήσεται· καὶ σὺ ὡς ἐμὸς συγγενὴς τὰ κρείττονα ἐπικερδίσεις.» Ἐκεῖνος δὲ λίχνην τὴν γνώμην ἔχων ὡς τὸν παῖδα ἀποδοῦναι καὶ τὴν ὑπαρξίν πᾶσι τοῖς οἰκείοις παισὶν ἐπισφραγίσαι ἔφη τῷ δουκί: «Ἴδὸν ὁ παῖς ἐνώπιόν σου, λαβὼν αὐτὸν εἰ^a τί σοι βουλητὸν ποίει.» Περιχαρῆς οὖν ὁ δοῦξ γενόμενος καὶ ἐπιτυχίαν τὸ πρᾶγμα λογισάμενος ἢ εἰπεῖν οἰκειότερον Θεοῦ ἐπινεύσαντος λαβὼν τὸν παῖδα τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἦλθεν εἰς τὴν μητρόπολιν περιχαρῆς τε ἀσπασάμενος τὸν τότε ἀρχιερέα ἔφη πρὸς αὐτόν: (451β) «Ἴδού, δέσποτα, διὰ τῶν ἁγίων σου εὐχῶν βούλομαι δὴ τὸν παῖδα τοῦτον ὄρφανὸν ὄντα ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς, ὡς καὶ σὺ κάλλιον ἐπιγινώσκεις, υἱοποιηθῆναι τοῦτον ἐν τῇ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ καὶ ὑπὸ τῶν σῶν χειρῶν.» Καὶ ὁ μητροπολίτης: «Τέκνον, πρόσσχε^b ὁ σοι λέγω. Οὗτος ὁ παῖς, ὃν ὄρᾳς, οὐκ ἔστι τῆς πόλεως ταύτης ἐξ εὐτελοῦς γένους, ἀλλὰ τῶν περιφήμων καὶ πρώτου ἀνδρὸς καὶ εὐγενοῦς τυγχάνει υἱὸς περιουσία τε πολλὴ κινήτων τε αὐτῷ καὶ ἀκινήτων κατελείφθη αὐτῷ ὑπὸ τῶν γονέων. Νῦν δὲ ἡ σὴ περιφάνεια τί γνώμην φέρων εἰσποιῆσαι τὸν παῖδα, τὴν πλείστην αὐτοῦ ὑπαρξίν ὀρεγόμενος ἢ ἐτέρῳ τινὶ τρόπῳ; Σαφήρισόν μοι.» Πρὸς δὲ ὁ δοῦξ ἀπελογεῖτο: «Μὴ μοι γένοιτο, δέσποτα, τοιαύτης γνώμης με γενέσθαι ποτέ. Ἄλλὰ τῶν ἐκδικαίων πόνων ἐμοὶ προσγενομένῳ^c τοῦτοις ἂν καὶ ἀρκέσομαι· πλὴν ὅτι τὸν βίον μου, ὡς ὄρᾳς, τὴν ἡλικίαν ταύτην ἄπαις ἐγενόμην μετὰ τῆς συμβίου μου καὶ εἰ δυνατόν γυμνὸν τὸν παῖδα εἰσποιοῦμαι μὴ χρεῖζων τι τῶν αὐτοῦ.» Προσκαλεσάμενος οὖν ὁ ἀρχιερεὺς τὸν θεῖόν τε τοῦ παιδὸς καὶ πᾶσαν αὐτοῦ συγγένειαν, προσελθόντες τε καὶ ἐρωτηθέντες παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εὐστόχως πάντες καὶ μᾶ γλώσση ἔφησαν: «Γενέσθω, δέσποτα, οὕτως ὡς ὁ δοῦξ κελεύει.» Περιχαρῆς οὖν γενόμενος καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἦλθον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν εὐχὴν ὑπαναγνοὺς τῆς υἱοθετήσεως ταῖς δυοὶ χειρὶ παρέθετο τὸν παῖδα τῷ δουκί ὡσπερ εἶπεῖν ἐκ συνθήματος Θεοῦ. Λαβὼν οὖν τὸν παῖδα δοξάζων τὸν Θεὸν ἦλθεν ἐπὶ τῷ (452α) ἑαυτοῦ ἀπλήκτῳ^d καὶ προσ-

a. αὐτῷ ἢ cod. b. πρόσσχε cod. c. προσγενομένῳ cod. d. ἀπλήκτῳ cod.

καλεσάμενος ἕνα τῶν αὐτοῦ δούλων, τὸν οἰκειότερον, παρέδωκε τὸν παῖδα τοῦ ἀγαγεῖν τοῦτον εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα γράφας αὐτὴν ἐπιστολὴν ἔχουσαν οὕτως:

«Περιπόθητε ἐμοὶ σύμβιε. Γινώσκειν σε βούλομαι τὰ καθ' ἡμᾶς καλῶς εὐδοθθέντες καὶ ἤλθομεν εἰς τὴν πόλιν Τραπεζοῦ, ἐν ἣ ἀπεστάλθημεν ὑπὸ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως. Ἐτεκνος δὲ ἐλθὼν ἐνταῦθα πολύτεκνος καὶ καλλίπαις ἐγενόμην χάριτι Χριστοῦ. Καὶ ἰδού, πέμπω σοι τὸν ἐμόν τε καὶ σὸν υἱὸν πρὸς σέ. Δέξαι οὖν τοῦτον οὕτως ὡς ἐκ τῶν σπλάγγων ἡμῶν ἐκφύοντα καὶ ὡς οἶδα καὶ γινώσκω σε ἐνάρετον οὖσαν καὶ φιλόθεον πάντα σου τὰ σπλάγγνα κένωσον εἰς τὸν παῖδα τοῦτον, ὃν ἡ κλήσις πέφυκεν Ἀθανάσιος· παράδος τοῦτον γραμματιστῆτι τινὶ ὥστε ἐκμανθάνειν τὰ ἱερὰ γράμματα, ἕως οὗ Θεοῦ εὐδοκοῦντος καταλάβωμεν καὶ ἡμεῖς αὐτόθι. Ἐρρωσο ἐν Κυρίῳ.»

B. Ὁ Ἀθανάσιος ἐν Κωνσταντινουπόλει

Λαβῶν οὖν ὁ οἰκείος δούλος τὴν ἐπιστολὴν τε καὶ τὸν παῖδα ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος· καὶ ζεφύρου εὐστόχου γενομένου ταχὺ κατέλαβον τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐλθὼν τῇ ἑαυτοῦ κυρία παραθεῖς τὸν παῖδα καὶ τὴν ἐπιστολὴν αὐτῇ. Ἐκείνη δὲ ἀναγνοῦσα τὸ ἐπιστόλιον περιχαρῆς γενομένη οὐκ ἠδυνήθη ἀπὸ τῆς χαρᾶς ἐκτελέσαι τὴν ἐπιστολήν· περιλαβοῦσα τὸν παῖδα ἠσπάζετο θερμῶς εὐχαριστοῦσα τῷ Θεῷ· ἀντίγραμμα ποιήσασα ἐπέτρπε τῷ δούλῳ ἀπελθεῖν εἰς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην. Λαβοῦσα δὲ ἡ μακαρία γυνὴ εἰπεῖν ἐκείνη τὸν παῖδα οἰκείαις χερσὶ φέρουσα δέδωκε τῷ ἀκριβεστέρῳ διδασκάλῳ παραγγείλασα ἐπιμελεῖσθαι δση δύναμις τὸν παῖ(452β)δα «κἀγὼ σοι πλουσίως παρέχω τὸν κόπον τῆς μαθήσεως». Τοιαύτην οὖν παραγγείλαν λαβῶν ὁ διδάσκων ἐκεῖνος ἐπεμελεῖτο ἀκριβῶς τῷ παιδί. Ταχέως^a οὖν φύσεως τυχὼν ὁ παῖς καὶ δεξιᾶς γνώσεως, ἐν ὀλίγῳ πάντα τὰ τοῦ διδάσκοντος ἐξέμαθεν. Φέρων οὖν παρέδωκε τὸν παῖδα τῇ οἰκείᾳ μητρὶ λέγων πρὸς αὐτήν: «Πληροφορήθητι, ὦ κυρία, ὅτι τὰ τῆς ἐμῆς γνώσεως εἰ τι ἂν καὶ ἦν ἐξεμάσασατο ὁ παῖς σου οὗτος. Τοίην λαβῶν τοῦτον ἐξ ἐμοῦ καὶ ἐμοὶ τὸν κόπον ἐπιδοῦσα παράδος τουτοῖσι ρητορικωτέρῳ ἀνδρὶ, διότι φύσεως δεξιᾶς τυγχάνει ὁ παῖς.» Ταῦτα δὲ ἀκούσασα ἡ θαυμαστὴ γυνὴ ἐκείνη ὑπερηχαρίσται καὶ ἐδόξαζε

a. ταχέως cod.

τὸν Θεὸν στοχάζουσα καθ' ἑαυτῇ ὅτι οὐκ ἄθειε τὸ πρᾶγμα τουτὶ ἐγένετο δρῶσα τὸν παῖδα οὐκ ἀθύρμασι τισὶ παιδικοῖς σχολάζοντα ἀλλὰ τισὶ ἠθικοῖς πρεσβυτικοῖς ἐν νεότητι δεικνύων. Φέρουσα οὖν πάλιν παρέθετο τὸν παῖδα σοφιστῇ τινι τῶν ὑπὲρ λίαν. Ὁ δὲ κᾶκείνου εἰς ἐναντὸν ἕνα ἀνεμάξατο πᾶσαν αὐτοῦ τὴν γνῶσιν. Καὶ τί δὴ τὰ πλεῖστα λέγειν; Δι' ὀλίγον χρόνον κατέστη διδάσκαλος πάσης φιλοσοφίας καὶ ρητορικῆς ὁ θεῖος Ἀθανάσιος, ὥστε καὶ εἰς ἀκοὰς τῶν βασιλέων ἐκ θαύματος ἔλθειν.

Γ. Ὁ Ἀθανάσιος καὶ ὁ Νικηφόρος Φωκάς

Συμπαρῆν δὲ τότε τῷ βασιλεῖ Φωκάς ὁ Νικηφόρος τοῦ μεγάλου δομεστικού τάξιν ἐπέχων. Ἐνωτισθεὶς οὖν τῆς φήμης τοῦ Ἀθανασίου ἐνάρετος ὢν καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν ὁ ἀνὴρ — φίλον γὰρ τῷ ὁμοίῳ τὸν ὁμοιον — ἦλθεν οὖν ὁ Κύριος Νικηφόρος, ἐν ᾧ ἦν τόπω ὁ Ἀθανάσιος, καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλοις μετὰ πόσης εἰπεῖν τῆς γλυκύτητος (453a) ἐκαθέσθησαν. Συλλαλήσαντες οὖν καθ' ἑαυτοὺς ἐσυνηηρόμωθησαν τῇ θεῖα καὶ ἱερᾷ ἀγάπῃ καὶ συνεδέθησαν ὥσπερ ὁ ὄνυξ μετὰ τῆς σαρκός· καὶ οὐκ ἦν οὔτε ἡμέρα οὔτε νύξ ἐὰν μὴ συνωμίλων ἀλλήλοις, παρρησιασάμενοί τε ἀμφοτέροι πάντα τὰ τῆς καρδίας αὐτῶν. Καὶ ἐπεὶ εὔρεν ὁ σίδηρος τὴν ἀκόνην ἢ καὶ ὡς δαλὸς τὴν ἔξαψιν, ἀμφοτέροι ἐπεσφραγίσαντο τοῦ καταλιπεῖν τὸν κόσμον καὶ γενέσθαι μοναχοί. Εἶχον οὖν τὴν βουλήν ταύτην οἱ ἀμφοτέροι μηδενὸς ἐτέρου γινώσκοντος.

Ὁ δὲ δοῦξ ἐκεῖνος, ὃν φθάσαντες ἐδηλώσαμεν τὸν πατέρα Ἀθανασίου, διδαχθεὶς ὑπὸ τῆς δονικῆς κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εὐρῶν τὸν υἱὸν πολλῆς ἤδη τιμῆς χεομένῳ ἢ κοσμουμένῳ βασιλικῆς τέφρη καὶ πάσης ἀρχοντικῆς τάξεως οὐκ εἶχεν ὅ,τι καὶ γένοιτο. Ἐκστρατείας οὖν γινομένης διὰ ναυμαχικῆς πλεύσεως ἦτοι στόλου βασιλικοῦ, περιέχουσάν τε κεφαλὴν ἐποιήσατο ὁ βασιλεὺς τοῦ στόλου τὸν μέγαν δομεστικὸν κύριον Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν, διὰ δὲ τὸν κύριον Ἀθανάσιον τὸν ἀγαπητὸν ὁ κύριος Νικηφόρος γνωριμότερος ἐγένετο καὶ τῷ αὐτοῦ πατρὶ. Ἐπεδόθη δὲ καὶ αὐτῷ εἰς δρόμων μετὰ τῶν πλοῦμων. Οὐκ ἠδύνατο οὖν ὁ κύριος Νικηφόρος στερηθῆναι τὴν ἀγάπην τοῦ Ἀθανασίου. Συλλαλήσαντες οὖν ὁ τε Φωκάς καὶ ὁ πατὴρ λεγόμενος Ἀθανασίου ἔφησαν: «Ἐλθέτω μεθ' ἡμῶν ὁ σὸς υἱὸς καὶ ἐμὸς ἀγαπητὸς ἀδελφὸς Ἀθανάσιος.» Καὶ ἡ βουλή ἔργον ἐγένετο. Ἐδέετο οὖν καθ' ἑαυτὸν ὁ Ἀθανάσιος λέγων: «Δέσποτα Κύριε, σὺ γινώσκεις τὰ κρυπτὰ τῆς ἐμῆς καρδίας. Ὁδηγήσόν με

(453β) ἐκπαύσας ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐν ἡσυχῳ τόπῳ πᾶσάν μου τὴν ζωὴν διαβιῶναι.»

Δ. Ὁ Ἀθανάσιος ἐν Λήμνῳ

Καὶ ἐπεὶ ἐξέπλευσεν ὁ στόλος — ἡ ὁδὸς γὰρ ἦν τοῦ στόλου τοῦ ἀπελθεῖν εἰς τὴν νῆσον Κρήτην — εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ κύριος Νικηφόρος τὸν Ἀθανάσιον. Πλέοντες οὖν κατέλαβον τὴν νῆσον Λήμνον, προσορμίσαντες οὖν τῷ λιμένι κάκεισε ἀνεπαύοντο. Ἐξελθὼν δὲ ὁ Ἀθανάσιος καὶ τι τῷ ἀκρωτηρίῳ^α καταλαβὼν ὄρᾱ ἐν τῷ πελάγει μακρὰν πον ὡς κέντρον^β τι νῆσον. Προσκαλεσάμενος οὖν τινα τῶν ἐκεῖσε ἐποίκων ἠρώτα τί ἂν εἴη τὸ κέντρον ἐκεῖνο τὸ^γ ἐν τῷ πελάγει. Καὶ ὁ ἄνθρωπος: «Κύριέ μου», ἔφη, «τὸ ὄρος ἐστὶ τὸ λεγόμενον Ἁγιον.» Καὶ ὁ Ἀθανάσιος: «Καὶ ἵνα τί καὶ πῶς καλεῖται Ἁγιον;» Ὁ δέ: «Ἄνδρες ἄγιοι», φησί, «κατοικοῦσιν ἐκεῖσε καὶ διὰ τοῦτο τὴν κλήσιν ἔλαχε τὸ Ἁγιον.» Ταῦτα δὲ ἀκούσασα ἡ θερμὴ καρδιά ἐκείνη καὶ ἀγία εἶπεῖν μετὰ τοῦ Ἡσαίου διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἔλαβε καὶ ὠδύνησε καὶ ἔτεκε πνεῦμα σωτηρίας. Καταλιπὼν οὖν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ πάντα, τόν τε πατέρα τόν τε ἀγαπητὸν Νικηφόρον πᾶσάν τε τιμὴν καὶ σχέσιν κοσμικὴν, καταδραμών τε ἐν ἄλλῳ μέρει τῆς νήσου κατὰ συγκυρίαν Θεοῦ εὐρίσκει πλοῖον κατὰ αὐτὴν τὴν ὥραν ἐκπλεῦσαι βουλομένῳ τοῦ ἀπελθεῖν εἰς Θεσσαλονίκην. Ἐρωτήσας οὖν τὸν ναύκληρον, εἰ βούλει παραπλεῦσαι τῷ Ἁγίῳ Ὅρει, ἔφη ἐκεῖνος: «Καὶ βουλόμεθα καὶ ἐκεῖ προσορμίζομεθα.» Δοὺς δὲ αὐτῷ τὸν ναῦλον πλουσιῶς ἐπιφόρον τε ἀέμου τυχόντες ἐπέβη εἰς τὸ πλοῖον καὶ δι' ἐνὸς νυχθημέρου κατήρητησαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Ε. Ὁ Ἀθανάσιος μαθητῆς τοῦ μοναχοῦ Σίμωνος

Ἐθεάσατο οὖν ὁ ἱερός Ἀθανάσιος τὴν (454α) θέσιν τοῦ ὄρους καὶ σύνδακρυς γενόμενος ἐδέετο τοῦ Θεοῦ τοῦ γενέσθαι καὶ αὐτὸν ἕνα ἕνοικον ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ. Συναντᾷ οὖν τινα πένητα μοναχὸν ρακοδυτοῦντα οὐχὶ ἐκ τοῦ ὄρους ὄντα ἀλλ' ὁδίτην τινὰ καὶ ξένον. Ἀποβαλὼν οὖν τὴν ἐσθῆτα, ἧ^δ περιεβέβλητο, δέδωκε τῷ μοναχῷ. Κάκεινος ἔλαβε τὰ ρακώδη ἐκεῖνα καὶ εὐτελεῖ ἐνεδύσατο καὶ ἀπελθὼν ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἔστιν ἡ μέση τοῦ ὄρους, τῷ λεγομένῳ Καρέαις, εἶδεν τινα μοναχὸν πρεσβύτερον ἤδη ἡσυχάζοντα ἐν ἐνὶ τόπῳ, οὗ τὸ ὄνομα Σίμων. Προσελθὼν οὖν καὶ κρούσας τὴν θύραν ἐξῆλθεν ὁ μοναχὸς καὶ ἠρώτα: «Πόθεν τε εἶ^ε καὶ τί θέλων ἦλθες εἰς τὸ ἐμὸν καταγῶγιον;» Ὁ δὲ μετάνοιαν ποι-

α. ἀκρωτηρίῳ cod. β. κέντρῳ cod. γ. τῷ κέντρῳ ἐκείνῳ cod. δ. ἧς cod. ε. ἧς cod.

ήσας τὴν πρόεπουσαν μοναχοῖς μετὰ πάσης ταπεινώσεως ἀπεκρίνατο: «Ἐγγων σε, πάτερ ἄγιε, δοῦλον τοῦ Θεοῦ ὄντα καὶ ἦλθον ὑποταγῆναί σοι ἵν' ἐμὲ διδάξης τοῦ γενέσθαι μοναχός.» Καὶ ὁ Σίμων: «Πόθεν εἰ καὶ ποῦ τῷ μοναχῷ περιεβάλον καὶ πῶς καλεῖσαι;» Ὁ δὲ θέλων λαθεῖν ἔφη: «Ἐκ μακρῶν που χώρας ἐκεῖσε τῷ μοναδικῷ ἐνδεδύμαι, καλοῦμαι δὲ μοναχικῷ ὀνόματι Βαρνάβας.» Καί, ὡς ἐθεάσατο ὁ Σίμων τὴν εὐλάβειαν τοῦ μοναχοῦ, εἰσεδέξατο, καὶ καιροῦ ἐλθόντος ἐτρόφησαν ἀμφοτέρω: καὶ ἦν παρεστηκῶς καὶ ἐκδουλεύων θερμοῦ τῷ πνεύματι τὸν πνευματικὸν πατέρα Σίμωνα. Ἐφη οὖν αὐτῷ: «Ἐπίστασαι, τέκνον, γράμματα;» Καί, ὃ τῶν θαυμασιῶν σου Κύριε ἐν τοῖς ἀγίοις σου, ὁ φιλοσοφίας καὶ ρητορικῆς πάσης ἔμπλεος ὁμολόγει τῷ πνευματικῷ πατρὶ μηδ' ὀλιως γράμμασιν ἐπιστάμενος. Καὶ ὁ γέρων: «Ἀλλὰ βούλομαί σε, τέκνον, ἐκμανθάνειν σε ἀπὸ τῆν σήμερον.» (454β) Καὶ γράψας ἐν πινακιδίῳ τὸν ἀλφάβητον ἐπέδωκεν αὐτῷ παραγγελίας ἕως ἐσπέρας τοῦ ἀπαγγεῖλαι. Καταλαβούσης οὖν τῆς ἐσπέρας ἐξήταζεν ὁ γέρων τῷ μαθητῇ εἰ ἐπέγνω καλῶς τὰ γραφόμενα αὐτῷ γράμματα. Ὁ δὲ ἐσκάμβαζε προσποιούμενος ἀγνοεῖν, καὶ ὁ γέρων ἔτυπεν αὐτὸν λέγων: «Ὅθκ εἰ φύσεως ἀνθρωπίνης, πῶς τὴν λιθώδη ταύτην κέκτησαι;» Καὶ ἦν ὁ γέρων τύπτων, ὀνειδίζων, προσκροῶν τὸν δῆθεν λιθώδη μαθητῆν. Καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τούτου.

Στ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου ἀναζήτησις τοῦ Ἀθανασίου

Φέρε δὴ ἀναδραμώμεθα ὅθεν καὶ ἄνωθεν μικρὸν ἐξέβημεν καὶ τὰ ἐξῆς προσθετέον τοῖς εἰρημένοις. Καὶ ἐπεὶ Ἀθανάσιος ἄφαντος ἦν παρά τε τῷ ἀγαπητῷ Νικηφόρῳ καὶ τῷ πατρὶ ἡσχαλλον, ἐθλίβοντο λέγοντες: «Ἄρα τί ἂν γένοιτο τούτῳ;» Τῆς θλίψεως οὖν ἐχούσης αὐτοὺς κατέλαβον τὴν Κρήτην καὶ πλησίον τῆς Κρήτης ἐτέρῳ νήσῳ προσωρμίσθη ὁ στόλος. Ἐκβαλὼν δὲ τρεῖς ἄνδρας κατασκοπούς ἀπέστειλεν ἐν τῇ Κρήτῃ, ὅπως γνώσῃ τί ἦν ἡ δύναμις τοῦ τόπου. Καὶ ἀπελθόντες ἦλθον καὶ ἀνήγγειλαν λέγοντες πολλὴ ἦν ἡ δύναμις καὶ οὐδόλως φόβος τούτοις ἐγένετο, ἵνα εἰς τὰ φρούρια αὐτῶν εἰσελθῶσιν. Τί οὖν ὁ Νικηφόρος; Τριήρεις ἦσαν πᾶσαι διακόσμαι πεντήκοντα· διετάξατο οὖν καὶ ἐπλευσαν αἱ διακόσμαι εἰς λιμένα μακρῶν που τῆς χώρας, καὶ ἦσαν μετροῦντες οἱ ἐποικοὶ καὶ διὰ τῆς νυκτὸς πάλιν ἑκατὸν τριήρεις ἤρχοντο ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἐν ἡμέρᾳ πάλιν ἤρχοντο αἱ αὐταὶ τριήρεις εἰς τὸν λιμένα καὶ οὕτως ποιῶν ἔδειξεν τοῖς ἐποίκοις μετροῦντες ἐκεῖνοι εἰς πεντακοσίους τριήρεις. Καὶ

ἐγένετο φόβος πολλοῖς διὰ τὸ ὑπολαβόντες πλῆθος καὶ (455α) οἱ μὲν εἰς ὄχυρους τόπους ἔφυγον, οἱ δὲ εἰς τὰ φρούρια ἑαυτοὺς ἐφυγάδεον. Καὶ μαθὼν ταῦτα ὁ κύρις Νικηφόρος ὅτι ὁ φόβος διέσεισεν αὐτῶν τὴν καρδίαν ἐξελθὼν καὶ ἐν ἄλλαις ἡμέραις πᾶσαν τὴν νῆσον ἐγκρατῆς ἐγένετο ἐλευθερώσας αὐτὴν ἐκ τῶν ἀθέων Σαρακηνῶν. Τὰ φρούριά τε πάντα ἐλεπόλεις θεῖς ἐκένωσε λαβὼν πλοῦτον πολύν. Καταστήσας τε κεφαλὰς ἐν ἄλλῃ τῇ νήσῳ ὑπέστρεψε χαίρων πολλῶν σκύλων ἐπιφερόμενος καὶ τῆς νίκης. Συνέβη δὲ τότε ἀποθανεῖν τὸν βασιλέα Ρωμανὸν τὸν Λακατηγόν¹¹ καὶ παρὰ παντὸς τοῦ στόλου καὶ τῆς πόλεως ἀηγοροεῦθη δὲ ὁ Φωκᾶς κύρις Νικηφόρος ὑπὸ πάντων βασιλεύς. Ἡ δὲ καύσις τῆς καρδίας αὐτοῦ πόση ἦν διὰ τὸν ἀγαπητὸν φίλον ᾿Αθανάσιον. Δεξιᾶς γὰρ εἶχον ἀμφοτέρωι πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ γενέσθαι μοναχοί. Ἔγνω οὖν ὁ κύρις Νικηφόρος ὅτι, ὅπου ἂν καὶ εἴη ὁ ᾿Αθανάσιος, μοναχός ἐστιν. Ἀπέστειλεν οὖν ἀνθρώπους προσεκτικὸς εἰς πάντα ὄρος, ἐν ᾧ καταγόγια εἰσιν τῶν μοναχῶν. Μετὰ πάντων οὖν ἔστειλε κατὰ Δύσιν ἐν τῷ ᾿Αγίῳ ᾿Ορει. Καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν Πρῶτον τοῦ ᾿Αγίου ᾿Ορους καὶ ἐρωτήσας καὶ τὰ σημεῖα τοῦ ἀνθρώπου ἀναγνωρίσας τῷ ἁγίῳ γέροντι τῷ Πρῶτῳ λεγομένῳ ἔλεγεν ἐκεῖνος: «οὐκ ἦν ἐνταῦθα τοιοῦτος.» Παραδοὺς οὖν τὰ σύσσημα ὁ ἀποσταλεὶς ἀνεχώρησεν εἰς ἕτερον.

Z. Ἡ ἀναγνώσις τοῦ ᾿Αθανασίου

Ἐορτῆς δὲ παρούσης τῶν Χριστογενῶν ἀφήκεν τὸν τόπον αὐτοῦ ὁ Πρῶτος, ὃν ἴστατο, καὶ ἀπελθὼν ἔστη ἐμπροσθεν τοῦ βήματος, ὡς ὅτι εἰσερχόμενον τὸ πλῆθος τῶν μοναχῶν σημειώσεται ὃν καὶ ὁ βασιλεὺς ἐδήλωσεν.

(455β) Οὕτως οὖν ἴσταμένου καὶ οἱ λογάδες τῶν μοναχῶν εἰσερχόμενοι ἐν τῷ ναῷ ὄρᾳ μετὰ πάντων καὶ τὸν προλεχθέντα Σίμωνα μετὰ τοῦ οἰκείου μαθητοῦ εἰσερχόμενον. Ἔγνω οὖν ἐκ τῶν σημείων οὗτος εἶναι ὃν ὁ βασιλεὺς γέγραφε. Σιωπήσας οὖν ὁ Πρῶτος καθ' ἑαυτὸν ἐγένετο ἡ ἀκολουθία τῆς ἀγρυπνίας μέχρι καὶ τῆς τετάρτης ὥδης τῶν κανόνων. Καὶ ἐπεὶ παρακελεύεται τὸ τυπικὸν προθῆναι τὴν ἀνάγνωσιν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τὸ «Χριστὸς γεννᾶται» προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν μοναχῶν ἀπέστειλε λέγων τῷ Σίμωνι: «Κέλευσον, πάτερ, ἐλθεῖν τῷ μαθητῇ σου καὶ ἀναγῶναι.» Ὁ δὲ ἀκούσας καὶ ἔκθαμβος γενόμενος ἔφη πρὸς τοὺς

11. Πρόκειται περὶ σφάλματος, διότι τότε ἐβασίλευεν ὁ Ρωμανὸς Β'.

μουναχούς: «Ἐπλανήθητε, τέκνα. Οὐκ ἀπέστειλεν ὑμᾶς πρὸς με· ὁ γὰρ ἐμὸς οὗτος μαθητῆς φύσεως μὲν ἀνθρωπίνης ἐστίν, λίθινος δὲ τοσοῦτον ὥστε ὑπερβαίνει καὶ τῶν ἀναισθητῶν ζώων.» Ὑπέστρεψαν οὖν λέγοντες τὰ ρήματα τοῦ Σίμωνος πρὸς τὸν Πρῶτον. Καθεῖνος ἀκούσας ταῦτα μετὰ ἐντολῆς ἔφη: «Ἀπόστειλόν μοι τὸν μαθητὴν σου ἐνταῦθα.» Ὁ δὲ ἔφη: «Ὑπαγε, τέκνον, καὶ ἐκ τῆς πείρας ἔχει μαθεῖν τὴν σὴν ἀμάθειαν.» Καὶ ἐπεὶ παρῆν καὶ τὴν μετάνοιαν ἐποίησε τῷ γέροντι Πρῶτῳ, ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ Πρῶτος: «Βούλομαι σε, τέκνον, ἐνώπιον πάντων τῶν παρόντων ἀδελφῶν ἐπαναγῶναι ἀνάγνωσιν τοῦ Θεολόγου.» Ὁ δὲ δυσχυρίζετο λέγων: «Συγχώρεσόν με, πάτερ, οὐ ἐπίσταμαι γράμματα.» Ἐφη οὖν: «Ἀπελθε καὶ στῆθι ἐν τῷ ἀναλογίῳ, εὐπειθῆς ἔσο καὶ μὴ ἀντίλογος.» Καὶ ἐπεὶ ἦλθεν, ἐδόθη αὐτῷ κηρὸς μετὰ τοῦ φωτός· ἴστατο οὖν σιγῶν. Θρασυτέρα χραθεὶς φω(456a)νῆ ὁ Πρῶτος ἔφη: «Ἐντολήν σοι δίδωμι τῆς παναχράντου μητρὸς τοῦ Κυρίου καὶ τῶν θείων καὶ ἱερῶν ἡμῶν πατέρων, ἐὰν παραθραύσης τι τοῦ δοθέντος σοι χαρίσματος ὑπὸ Θεοῦ.» Καί, ὃ θαῦμα, ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ τί ἐγένετο! Πλήρεις πνεύματος ἁγίου ἐξήρχοντο οἱ λόγοι ἐκ τοῦ στόματος καὶ ἐφώτιζον πάντας. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Σίμων ἐσιώπησεν ἄχρι καὶ τῆς συμπληρώσεως τοῦ λόγου. Καὶ ἐλθὼν ὁ γέρον ἐπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ μαθητοῦ λέγων: «Τί με ἐπέρασας οὕτως, ὃ τέκνον, καὶ ἔτυπτόν σε ἀνηλεῶς; Σὺ δὲ ὑπέρκεις καὶ ὑπερῆράς με.» Καὶ ἐπεὶ ὁ ὄρθρος τέλος εἶχε καὶ ἡ μυσταγωγία πάρεστι, μεταλαβὼν τῶν θείων μυστηρίων ὁ Ἄθανάσιος ὑπεχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα μέρος τοῦ Ὄρους ἐκφεύγων τὸ μάταιον δοξάριον τῶν ἀνθρώπων· καὶ ἐλθὼν κατώκησεν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ Ὄρους πρὸς νότον, εἰς τόπον πανέρημόν τε καὶ ἄβατον. Καὶ ἐπεὶ οὐκ ἔδει πόλιν κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένην ἢ λόχρον κρύπτεσθαι ὑπὸ τὸν μόδιον, εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, ἐπιλανθανόμενοι τοῦ κόπου οἱ ἀδελφοὶ διὰ τὴν ἀγάπην ἤρχοντο πρὸς τὸν δσιον. Ἐκεῖνος δὲ μὴ ἔχων τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν καὶ ἀνάπασιν τῶν ἀδελφῶν — πόθεν γάρ; — εἰ μὴ σάκκον ὃν περιεβέβλητο καὶ ἐργαλεῖα τῆς γραφίδος· ἄλλο τι οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ. Θλιβόμενος οὖν καὶ ἀγανακτῶν ὅτι πρόφασις γίνεται κόπου τοῖς ἀδελφοῖς, ἠβουλήθη ὑποχωρῆσαι ἐνεκεν τούτου. Πεισθεὶς οὖν τῷ λογισμῷ λαβὼν τε τὴν ἑαυτοῦ βακτηρίαν

ὠρμησε (456β) πρὸς τὰ ἐνδότερα καὶ κρυφιώτερα τοῦ Ὁρους.

Η. Ἡ Ἰδρυσις
τῆς Λαύρας

Καὶ ἐλθὼν ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ σήμερον Ἰδρυται ἡ ἱερὰ αὐτοῦ καὶ θεία καὶ ψυχόσωστος Λαύρα, συνήνητησεν αὐτῷ θαυμά τι καὶ φρίκης γέμον σχῆμα γυναικὸς λάμπουσα ὑπὲρ τὸν ἥλιον βρέφος τι ὑπομάζιον ἐν ταῖς χερσὶ κρατοῦσα. Καὶ οὐ θαυμαστόν. Λέγει γάρ τις τῶν προφητῶν διτι καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθη τοῖς μὲν οὕτως καὶ τοῖς δὲ ἄλλως. Οὕτω δὴ καὶ τῷ φωστῆρι τούτῳ ἐφάνη. Ἐπεὶ οὖν ἄξιοι ἦσαν οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκεῖνοι γενέσθαι θεωροὶ τοιοῦτου θεάματος, ἔφη πρὸς αὐτόν: «Εἰρήνη σοι, παπία, ποῦ ἀπέρχη;» Ὁ δὲ ἔφη: «Εἶς τὰ ἐνδότερα τοῦ Ὁρους, ὦ Κυρία.» Ἡ δέ: «Καὶ διατί;» Καὶ ὅς: «Καταλαμβάνουσί τινες τῶν ἀδελφῶν πρὸς με καὶ μὴ δυνάμενος τούτοις ἀναπαῦσαι ὑποχωρῶ καὶ μὴ γένομαι τούτοις εἰς κόπον.» Ἡ δὲ φησὶ πρὸς αὐτόν: «Μείνον δὴ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ καὶ ὑπόμεινον μικρόν ἠδδόκησαν γὰρ ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ Θεὸς σου κἀγὼ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ πολλῶν ψυχῶν σωτηρία γενέσθαι πρόξενος δὲ ἄλλος οὐδεὶς, εἰ μὴ σὺ ἡ ἀρχή. Πλὴν ἐρωτῶ σε τί σοὶ ἐστὶν βουλητόν, ἐμὲ γενέσθαι ἡγούμενον καὶ σὲ οἰκονόμον ἢ τὸ ἀνάπαλι;» Ὁ δὲ ἔφη συντετριμμένη τῇ καρδίᾳ: «Οὐδὲν ἐκ τῶν δύο τούτων εἰμι ἄξιος· εὐτελής γάρ εἰμι καὶ ἀνάξιος.» Ἡ δὲ ἔφη: «Ἄκουε οὖν συνετώς· ἰδοὺ προχειρίζομαί σε ἡγούμενον. Ἐγὼ δὲ ἔσομαι σοι εἰς οἰκονόμον.» Πεσὼν οὖν ὁ δσῖος ἐπροσκύνησε καὶ ἀναστάς ἐκ τῆς προσκυνήσεως οὐχ εὔρε τὸ θεωρούμενον. Τὸν τόπον δέ, ἐν ᾧ ἴστατο, ἐσημειώσατο, ἐκεῖσέ τε εὐκτήριοι ἀνεγείρας τῇ μητρὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπιγράψας τῇ εἰκόνι «Μήτηρ Θεοῦ ἢ Οἰκο(457α)νόμος», ἐν ᾧ μέχρι καὶ τήμερον νύκτα τε καὶ ἡμέραν^a κηρός τε καὶ θρυαλλίς ἄσβεστα τυγχάνουσι ὄλον τὸν ἐνιαυτόν. Καὶ οὕτως ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ περιφημία Λαύρα αὕτη.

Ταῦτα μαθὼν ὁ κύρις Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς καὶ βασιλεὺς ἐπεμφεν ἀναλώματα πάνυ πλουσίως εἰς ἀνέγερσιν τῆς Λαύρας ταύτης. Καὶ οὕτως χάριτι Χριστοῦ ἀνθεὶ καὶ εὐοδοῦται ταῖς εὐχαῖς τοῦ προχειρισθέντος παρὰ τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου ἡγούμενον τοῦ δσίου Ἀθανασίου καὶ οἰκονόμου αὐτῆς πάλιν τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου.

a. ἡμέρα cod.

Θ. Δύο θαύματα τοῦ Ἀθανασίου ἐν ζωῇ ὄντος

Ἐπιμνησθεῖς οὖν ἐνός ἢ δευτέρου θαυμάτων τοῦ πατρὸς Ἀθανασίου οὕτως ἐν εἰρήνῃ καταπαύσω τὸν λόγον. Οὗτος δὲ ὁ σοφώτατος πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος ἔσχε μαθητὴν πάνυ εὐλαβῆ καὶ ἐνάρετον, Νικόλαος τῇ κλήσει, ἐκμαγεῖον γενόμενος τῷ διδασκάλῳ, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἔφη «ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ γενέσθαι ὡς ὁ διδάσκαλος». Ἡσθένησεν οὖν ὁ Νικόλαος τὰ τελευταῖα καὶ ἔκειτο ἐν τῇ Λαύρα ἐπιμελούμενος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, ὁ δὲ πατὴρ ἦν ἡσυχάζων ἐν τόπῳ «Τὰ βουλευτήρια» οὕτω καλούμενον. Ἐτελεύτησεν οὖν ὁ μαθητὴς ἀπόντος τοῦ σοφίου. Γινώσκοντες οὖν οἱ ἀδελφοὶ τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν, σκίμποδον ποιησάμενοι καὶ τὰ εἰκότα ἐπάσαντες τέθεικαν τοῦτον ἐν τῷ δεξιῷ εὐκτηρίῳ τῆς ἐκκλησίας. Ποιήσας οὖν πεντεκαίδεκα ἡμέρας ἐξέτεινεν τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα ὁ ἀοίδιμος Νικόλαος ἐξῶθεν τοῦ κιβωρίου αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ θεασάμενοι οἱ ἀδελφοὶ προσήνεγκαν τοὺς ἀσθενεῖς ἀδελφούς, τυφλοὺς ἅμα καὶ χωλοὺς καὶ ἄλλαις τισὶν ἀσθενείαις, καὶ προσπαύοντες (457β) τῇ χειρὶ ἐκείνῃ τῇ ἀγία ἐξήρχοντο ὑγιεῖς χαίροντες ἅμα καὶ δοξάζοντες τὸν Θεόν. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ πατὴρ κατέλαβεν ἐν τῇ Λαύρα. Καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ εὔρε καθὼς καὶ ἤκουσε καὶ τοὺς ἀδελφούς τοὺς πρόην ἀσθενεῖς ὑγιαίνοντας. Ἐχων οὖν τὴν βακτηρίαν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἔφη πρὸς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Νικόλαον νεκρὸν ὄντα. Κρούσας μικρὸν τῇ βακτηρίᾳ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἔφη: «Καὶ ἔτι ζῶν, τέκνον, σαλὸς ἦσθα καὶ ἀποθανὼν ὀλόσαλος. Τί σοι βούλεται τὰ θαύματα ταῦτα; θέλεις ἵνα ἀκούσωσι τοῦ κόσμου οἱ ἀσθενεῖς καὶ παραγενόμενοι ἐνταῦθα ποιήσωσι τὸ ὄρος κοσμικὸν καταγῶγιον; Λάβε τὴν χεῖρα σου ἔσωθεν.» Καί, ὡ τῶν θαυμασιῶν σου Κύριε, συνέστειλε τὴν χεῖρα πρὸς ἑαυτόν. Ἐφη τε τοῖς ἀδελφοῖς: «Λαβόντες τὸ σῶμα αὐτοῦ ῥίψατε ἐν τῷ κοιμητηρίῳ, ἔνθα οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ κοιμῶνται, καὶ ἐὰν εὔρε παρησίαν πρὸς τὸν δεσπότην Θεόν, ἃς παρακαλεῖ καὶ ἃς δέεται ὑπὲρ τῶν ἐπταισμένων ἀδελφῶν.» Καὶ ἰδοὺ τὸ πρῶτον θαῦμα.

Φέρε δὴ καὶ τὸ δεύτερον. Ἀνερχόμενός ποτε ἀπὸ τῆς ἡσυχίας πρὸς τὴν Λαύρα συνήνητῆσέ τιμι μοναχῷ. Καὶ ἦν ὁ τόπος κρημνώδης ἕως αὐτῆς θαλάσσης. Ἦν δὲ ὁ πονηρὸς καὶ οὐκ ἔγνω ὁ πατήρ. Ἐπεὶ οὖν μετάνοιαν ἐποίησεν, ἤρωτάτο παρὰ τοῦ πατρὸς: «Πόθεν εἶ καὶ ποῦ ἀπέρχῃ;» Ὁ δὲ: «Ἐκ τῆς Λαύρας εἰμι τῆσδε.» Καὶ ὁ πατήρ: «Κἀγὼ πῶς οὐ γινώσκω σε;» Ἐγὼ οὖν πνεύματι θέλω ὅτι ψεύστης ἐστίν.

Ἔφη τε πρὸς αὐτόν: «Δεῦρο οὖν ποιήσωμεν τρισάγιον.» Καὶ ὡς μόνον ἤρξατο τοῦ τρισαγίου τὴν ἀρχὴν τὸ «Ἁ(458α)γιος ὁ Θεὸς» φλόξ γενόμενος ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος, βοῶν καὶ κρᾶζων, κατὰ τοῦ πρανοῦς ἑαυτὸν ᾤθησε, κυλιόμενος καὶ λέγων: «Ἐκαστάς με, Ἀθανάσιε.» Καὶ κατελθὼν ἐν τῇ θαλάσῃ οὕτω κυλιόμενος ἐποίησεν ὄχλησιν μεγάλην ἐν τῷ ὕδατι. Ἐσημειώσατο οὖν ὁ πατὴρ τὸν τόπον, ἐν ᾧ αὐτῆ^a ἢ ὑπόθεσις ἐγένετο καὶ σταυροπήγιον ποιησάμενος ἐκείσε μέχρι καὶ σήμερον οὕτω καλεῖται «Τὸ Σταυροπήγιον τοῦ Πατρὸς». Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἀρκεῖ οὖν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἐναρέτου βίου τοῦ πατρὸς ταυτὶ τὰ δύο θαύματα, κατὰ τὸ ἀδόμενον ὅτι ἐκ τοῦ ὄνυχος δῆλον ὁ λέων καὶ ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφος. Ταῦτα δὲ εἶπομεν τῇ συντομίᾳ χρώμενοι· ἢ γὰρ ἂν χρόνος γὰρ με ἐπιλείψει^b διηγούμενος τὰ πλεῖστα θαύματα τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἀθανασίου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἀμήν.

Ἐπαναζεύσωμεν τοιγαροῦν πάλιν ὄθεν ἄνωθεν μικρὸν ἐκνεύσαμεν. Καὶ τὰ λοιπὰ προσθήσω τοῖς εἰρημένοις. Εἶχε δὲ ὁ λόγος τὸ πῶς εἰσήγαγεν ὁ πατὴρ Λάζαρος τούτους δὴ τοὺς δυοῖν ἀδελφούς, Βαρνάβαν λέγω καὶ Σωφρόνιον, εἰς τὸ πρῶτον μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Καταλιπὼν οὖν αὐτοὺς ἐκείσε ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἰδίαν κέλλαν. Οὗτοι δὲ προσέμειναν τῇ μονῇ ἐκεῖνη κατὰ τὴν παραίνεσιν μέχρι καὶ τῆς τρίτης ἡμέρας. Εὐδλάβειάν τε καὶ ἀγάπην πόσῃ ἔχεις εἰπεῖν, ἣν ἐνεδείξαντο εἰς τοὺς ξένους δύο ἀδελφούς, ὃ τε προεστῶς καὶ ὕφ' αὐτῷ μοναχοί. Ἐπεὶ οὖν ἦλθεν ἡ τρίτη ἡμέρα. . .

Διαφοραὶ τοῦ νέου κειμένου ἀπὸ τῆς προηγουμένης βιογραφίας

Ὁ ἀναγνώστης τῆς παραλλαγῆς ταύτης διαβλέπει εἰς ποῖα σημεῖα διαφέρει αὐτὴ ἀπὸ τῆς διηγῆσεως τῆς περιεχομένης εἰς τὴν βιογραφίαν Α καὶ Β τοῦ Ἀθωνίτου. Ἴδου τὰ κυριώτερα τούτων:

A. Ὁ Ἁγιος Ἀθανάσιος ἐν Τραπεζοῦντι

Ὁ Ἀθανάσιος — δὲν ἀναφέρεται οὐδόλως τὸ κοσμικὸν ὄνομα Ἀβραάμιος — ἔμεινεν ὄρφανός πρῶτον διὰ τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς καὶ μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ

a. ταύτη cod. b. ἐπιλήψει cod.

θανάτου τοῦ πατρὸς ¹². ὁ πατὴρ πρὶν ἢ ἀποθάνῃ παραδίδει τὸν νεαρὸν Ἀθανάσιον εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ θεῖον τοῦ Ἀθανασίου, ὅστις ἤτο πολύτεκνος, ἀφ' οὗ διὰ διαθήκης κατέστησε τὸν Ἀθανάσιον μοναδικὸν κληρονόμον πάσης κληρονομίας καὶ ἀκινήτου περιουσίας. Κατὰ τὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὅποῖον ὁ Ἀθανάσιος φοιτᾷ εἰς τὸ σχολεῖον, ἀποστέλλεται εἰς Τραπεζοῦντα ὑπὸ τῶν βασιλέων «δοῦξ» θεοσεβῆς καὶ ἀνευ τέκνων. Οἱ πολῖται τῆς Τραπεζοῦντος φιλοξενοῦν τούτον εἰς τὴν οἰκίαν, ἣ ὅποια ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἀθανάσιον. Ὁ δοῦξ ἐρωτᾷ τὸν θεῖον περὶ τοῦ Ἀθανασίου καὶ προτείνει νὰ υἱοθετήσῃ ὁ ἴδιος διὰ κανονικῆς υἱοθεσίας τὸν Ἀθανάσιον, προσθέτων ἀκόμη ὅτι, ἐὰν γίνῃ τοῦτο, καὶ ὁ θεὸς θὰ ὠφελῆθῃ τὰ μέγιστα. Ὁ θεὸς δεικνύει προθυμίαν πρὸς τοῦτο, ἰδίᾳ διότι ἡ περιουσία τοῦ Ἀθανασίου θὰ περιέλθῃ εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ τέκνα. Ἡ υἱοθεσία λαμβάνει χώραν διὰ τοῦ μητροπολίτου Τραπεζοῦντος, ὅστις, ἀφ' οὗ πρῶτα ἠρώτησε τὸν δοῦκα περὶ τῶν προθέσεων του διὰ τὴν υἱοθεσίαν καὶ ἀφ' οὗ ἐκάλεσε πάντας τοὺς συγγενεῖς τοῦ Ἀθανασίου, οἱ ὅποιοι συνήνεσαν εἰς τὴν υἱοθεσίαν, ἀναγινώσκει εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν εὐχὴν τῆς υἱοθεσίας καὶ παραδίδει τὸν παῖδα εἰς τὸν δοῦκα ¹³. Οὗτος πάλιν καλεῖ τὸν ἐμπιστον δοῦλον καὶ παραδίδει τὸν Ἀθανάσιον εἰς τοῦτον, ἵνα ὀδηγήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ¹⁴. Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὴν σύζυγον, τῆς ὁποίας κομιστὴς εἶναι ὁ δοῦλος, παραγγέλλει εἰς αὐτὴν νὰ φροντίσῃ τὸν Ἀθανάσιον καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτὸν εἰς «γραμματιστὴν», διὰ νὰ ἐκμάθῃ τὰ ἱερά γράμματα ἕως ὅτου καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὁ δοῦξ, ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ¹⁵.

12. Κατὰ τὴν παραλλαγὴν Α — ἐξ ἧς ἀπέρρευσε καὶ ἡ Β — πρῶτον ἀπέθανεν ὁ πατὴρ, εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησιν, καὶ ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἡ μήτηρ. Τὸ ὄρφανὸν παρελήφθη ὑπὸ συγγενοῦς τῆς μητρὸς καὶ συζύγου ἀνδρὸς λίαν σημαίνοντος ἐν Τραπεζοῦντι καὶ ἀνετράφη μετὰ τῶν ἄλλων αὐτῆς τέκνων. Ὁ Ἀβραάμιος, διότι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται ὁ ἡμέτερος Ἅγιος μέχρι τῆς κατατάξεώς του μεταξὺ τῶν μοναχῶν, συνεδέθη διὰ φιλίας πρὸς μίαν θυγατέρα τῆς θετῆς αὐτοῦ μητρὸς, ἥτις μετὰ ταῦτα ὑπανδρεύθη γνωστὸν βυζαντινὸν στρατηγόν, τὸν Ζεφινέζερ.

13. Ἰδὲ Ὁδ. Λαμφίδου, Περιγραφή υἱοθεσίας, Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Κανονικῆς Δικαίου, ἔτος 27 (1972) 43-50.

14. Κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους βίους ὁ Ἀθανάσιος ἤδη ἐξήλυτο τὸ μοναχικὸν ἰδανικὸν καὶ ἐστάλη παρὰ γραμματιστῆ, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔλαβε τὰς γνώσεις. Ἐν τούτοις ἐπεθύμει σφόδρα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν, πρὸς περαιτέρω μόρφωσιν. Τότε φθάνει εἰς Τραπεζοῦντα, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ ὡς πράκτωρ ἢ κομμερκιάριος, εὐνοῦχος, ὅστις παρατηρεῖ τὸν νέον καὶ λαμβάνει τοῦτον ἐν τῇ συνοδείᾳ αὐτοῦ.

15. Ἀκόμη κατὰ τὴν Α παραλλαγὴν τοῦ βίου ὁ πράκτωρ, ἀφ' οὗ ἐτελείωσε τὴν ἀποστολήν του ἐν Τραπεζοῦντι, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμιου - Ἀθανασίου ἀναχωρεῖ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Β. Ὁ Ἀθανάσιος ἐν Κωνσταντινουπόλει

Ὁ δοῦλος λοιπὸν ὀδηγεῖ τὸν νεαρὸν Ἀθανάσιον διὰ πλοίου ἀπὸ Τραπεζοῦντος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ σύζυγος τοῦ δουκὸς μετὰ χαρᾶς δέχεται τὸν παῖδα καὶ ἀφ' οὗ γράφει ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν ἀποστέλλει καὶ πάλιν διὰ τοῦ δούλου εἰς Τραπεζοῦντα, παραδίδει τὸν Ἀθανάσιον εἰς διδάσκαλον, ὅστις ἐντὸς ἔτους ὁμολογεῖ ὅτι δὲν ἔχει πλέον νὰ διδάξῃ περισσότερα καὶ προτείνει ὁ ἴδιος, ὁ διδάσκαλος, νὰ παραδοθῇ ὁ Ἀθανάσιος εἰς «ρητορικώτερον ἄνδρα». Ἀλλὰ καὶ ὁ νέος διδάσκαλος ἐντὸς ἔτους περατοῖ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ ἡμέτερον κείμενον γράφει ὅτι ὁ Ἀθανάσιος κατέστη ἐντὸς ὀλίγου χρόνου διδάσκαλος πάσης φιλοσοφίας καὶ ἀρετῆς καὶ ὅτι ἡ φήμη αὐτοῦ ἔφθασε καὶ εἰς τὰς ἀκροῦς τῶν βασιλέων¹⁶. Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἀθανάσιος εἶναι ἀκόμη μικρὸν παιδίον, ὅτε σχολάζει εἰς τὰς σχολὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι ἡ θετὴ αὐτοῦ μήτηρ ὁμολογεῖ ὅτι δὲν τὸν βλέπει νὰ παίξῃ ὅπως τὰ ἄλλα παιδιά μὲ παιδικὰ παίγνια¹⁷ καὶ ἀκόμη ὅτι ὁ δοῦξ δὲν ἐστάλη εἰς Τραπεζοῦντα διὰ μικρὸν χρονικὸν διάστημα, ἀλλὰ διὰ περισσότερον τοῦ ἐνὸς καὶ δύο ἐτῶν, διότι ἐπανέρχεται ἐκ τοῦ Πόντου, ὅτε πλέον ὁ Ἀθανάσιος ἔχει τελειώσει τὰς σπουδὰς καὶ ἔχει καταστῆ γνωστὸς ὡς διδάσκαλος καὶ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν βασιλέα.

Γ. Ὁ Ἀθανάσιος καὶ ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ δουκὸς εὕρισκει ἀκόμη τὸν Ἀθανάσιον φίλον μὲ τὸν μεγάλον δομέστικον Νικηφόρον Φωκᾶν, ὅστις ἐκ φιλίας πρὸς τὸν Ἀθανάσιον γνωρίζει τὸν θετὸν αὐτοῦ πατέρα καὶ δίδει εἰς τὴν ἐπιχειρουμένην ναυτικὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κρήτης διοικήσιν εἰς αὐτόν. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν, κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ τοῦ θετοῦ πατρὸς, λαμβάνει μέρος καὶ ὁ Ἀθανάσιος¹⁸.

Δ. Ὁ Ἀθανάσιος ἐν Λήμνῳ

Ὅτε λοιπὸν σταθμεῦον εἰς τὴν Λήμνον, ὁ Ἀθανάσιος ἐξέρχεται τοῦ πλοίου, μανθάνει περὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ διὰ πλοίου ταξιδεύοντος πρὸς Θεσσα-

16. Ἡ φοίτησις εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς καὶ ἡ φήμη τοῦ Ἀθανασίου ὡς διδασκάλου «πάσης φιλοσοφίας καὶ ἀρετῆς» περιγράφεται κατὰ τινὰ τρόπον παρομοίως καὶ εἰς τὴν Α παραλλαγὴν τοῦ βίου τοῦ Ἀθανασίου.

17. Ἐν τῇ Α παραλλαγῇ ὁ Ἀθανάσιος δὲν περατοῖ εἰς τόσον νεαρὴν ἡλικίαν τὰς σπουδὰς του καὶ ἐντὸς τόσον μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος. Βεβαίως τὰ περὶ θετῆς μητρὸς ἐμφανίζονται μόνον εἰς τὴν ἡμετέραν παραλλαγὴν.

18. Τὸ ταξίδιον τῆς ἐκστρατείας τῆς Κρήτης Νικηφόρου Φωκᾶ γίνεται, κατὰ τὴν παραλλαγὴν Α, ἄνευ βεβαίως τοῦ Ἀθανασίου, ὅστις ἤδη εὕρισκετο εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος.

λονίικην ἀπέρχεται κρυφίως καὶ φθάνει εἰς Ἅγιον Ὄρος. Ἐκεῖ ἀνταλλάσσει τὰ ἐνδύματα πρὸς ἐπαίτην.

Ε. Ὁ Ἀθανάσιος μαθητῆς τοῦ μοναχοῦ Σίμωνος

Εἰς τὰς Καρεὰς ὑποκρίνεται τὸν μοναχὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Βαρνάβας, προερχόμενον ἐκ μακρυνῆς χώρας, καὶ τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ γέροντος Σίμωνος, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁμολογεῖ ἄγνοιαν οἰασθήποτε παιδείας καὶ ἀκόμη προσποιεῖται τὸν δυσμαθῆ, δι' ὃ καὶ ὀνειδίζεται καὶ τύπτεται ὑπὸ τοῦ γέροντος.

Στ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου ἀναζήτησις τοῦ Ἀθανασίου

Ὁ Νικηφόρος, παρὰ τὴν στενοχωρίαν διὰ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ Ἀθανασίου, ἀπέρχεται εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἐκεῖ διὰ στρατηγήματος ἐξαπατᾷ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων αὐτοῦ τοὺς ἐν Κρήτῃ Σαρακηνοὺς¹⁹. Καὶ ἀφ' οὗ ἐνέσπειρε τὸν τρόμον, ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Κρήτην, καταλαμβάνει αὐτὴν καὶ «καταστήσας κεφαλὰς ἐν ὄλῃ τῇ νήσῳ» ἐπέστρεψε. Τότε συνέβη ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ (τοῦ Λεκαπηνοῦ, γράφει τὸ ἡμέτερον κείμενον) καὶ ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ στόλου καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοκράτωρ. Ἐν τούτοις ἐπιθυμῶν νὰ ἀνεύρῃ τὸν Ἀθανάσιον καὶ πεπεισμένος ὅτι οὗτος θὰ ἐκρύπτετο ὡς μοναχός, τὸν ἀναζητεῖ παντοῦ, ὅπου ὑπῆρχον μοναὶ δίδων συνάμα καὶ σημεῖα ἀγνωρίσεως τοῦ Ἀθανασίου. Εἰς ἀπεσταλμένος φθάνει καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐρωτᾷ τὸν Πρῶτον περὶ τοῦ Ἀθανασίου καὶ λαβῶν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν ἀπέρχεται²⁰.

Ζ. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ἀθανασίου

Ὁ Πρῶτος ὁμοίως κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἀγρυπνίας τῶν Χριστουγέννων, ἀφ' οὗ ἀνεγνώρισε τὸν Ἀθανάσιον, καλεῖ διὰ τοῦ Σίμωνος τοῦτον νὰ ἀναγνώσῃ ἀνάγνωσμα Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ὁ Σίμων ἀπαντᾷ ὅτι ὁ μαθητῆς αὐτοῦ ἀγνοεῖ ἀνάγνωσιν, ὁ Πρῶτος ἐπιμένει καὶ ἔρχεται ὁ Ἀθανάσιος, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Πρῶτος παραγγέλλει νὰ ἀναγνώσῃ, ὅπερ καὶ γίνεται. Οἱ πάντες μένουσιν ἔκθαμβοι καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Σίμων, ὅστις πίπτων εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ἀθανασίου τὸν ἐρωτᾷ διατί συμπεριεφέρθη οὕτω καὶ ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ τὸν τύπτῃ²¹. Ὁ

19. Περὶ τοῦ στρατηγήματος τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν ἐν Κρήτῃ Σαρακηνῶν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων αὐτοῦ ἰδὲ *Od. Lampsidis, Ein Kunstgriff*, (θὰ δημοσιευθῆ ἐν *B.Z.*).

20. Ἐν τῇ παραλλαγῇ Α ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, πρὶν ἢ ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτωρ, ἀναζητεῖ τὸν Ἀθανάσιον.

21. Ὁ Ἀθανάσιος κατὰ τὴν παραλλαγὴν Α παρουσιάσθη εἰς τὸ γέροντα αὐτοῦ ὡς ναυ-

Ἀθανάσιος μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν φεύγει εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὕδρου, ἐπειδὴ δμως πολλοὶ ἀδελφοὶ προστρέχουν πρὸς αὐτόν, ἀποφασίζει νὰ ἐγκατασταθῆ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου.

Η. Ἡ ἰδρυσις τῆς Λαύρας

Κατὰ τὴν πορείαν ταύτην ἐλθὼν εἰς τὸν τόπον, ἔνθα καὶ σήμερον εὐρίσκειται ἡ μονὴ τῆς Λαύρας, βλέπει ἐν ὄραματι τὴν Παναγίαν κρατοῦσαν τὸ βρέφος Ἰησοῦν, ἡ ὁποία μετὰ τὰς πρώτας ἐρωτήσεις προτείνει εἰς τὸν Ἀθανάσιον νὰ ἰδρῦση ἐκεῖ μονήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἰδία νὰ εἶναι ἡγούμενος καὶ ἐκεῖνος οἰκονόμος ἢ τὸ ἀντίθετον. Ὁ Ἀθανάσιος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἐντελῶς ἀναγνώρισει πρὸς ποῖον πρόσωπον ὀμιλεῖ, ἀρνεῖται, ἀλλ' ἡ Παναγία ρητῶς λέγει ὅτι τὸν προχειρίζεται ἡγούμενον, ἐκείνη δὲ ἡ ἰδία θὰ εἶναι οἰκονόμος. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα τὸ δράμα ἐξαφανίζεται καὶ ὁ Ἀθανάσιος ἰδρύει ἐκεῖ ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας μὲ εἰκόνα αὐτῆς ἔχουσαν τὴν ἐπιγραφὴν «*Μήτηρ Θεοῦ, ἡ Οἰκονόμος*»²². Τὸ ἡμέτερον κείμενον ἐν συνεχείᾳ ἀναγράφει ὅτι ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς μαθὼν ταῦτα ἔστειλε πολλὰ χρήματα καὶ δωρεὰς διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς μονῆς.

Θ. Δύο θαύματα τοῦ Ἀθανασίου ἐν ζωῇ ὄντος

Δύο θαύματα²³ ἀναφέρονται: 1) Τὸ γενόμενον εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀθανασίου Νικόλαον, ὅστις ἀσθενήσας ἐτελεύτησεν, ἐν ᾧ ὁ Ἀθανάσιος ἔλειπε. Μετὰ δέκα πέντε ἡμέρας ὁ νεκρὸς Νικόλαος, ὅστις εἶχε τεθῆ ἐντὸς κιβωρίου εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῆς ἐκκλησίας, ἐξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἔξω τοῦ κιβωρίου, τὴν ὁποίαν πολλοὶ ἀδελφοί, ἀσθενεῖς, τυφλοί, χωλοί, ψαύοντες, ἀπῆρχοντο ὑγιεῖς. Τότε λοιπὸν ἐπανήρχετο ὁ Ἀθανάσιος εἰς τὴν Λαύραν. Καὶ διὰ τῆς βακτηρίας κυτυπᾶ τὴν χεῖρα τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Νικολάου, τοῦ νεκροῦ, καὶ λέγει πρὸς αὐτόν: «*Καὶ ἔτι ζῶν, τέκνον, σαλὸς ἦσθα καὶ ἀποθανῶν ὀλόσαλος. Τί σοι βούλεται τὰ θαύματα ταῦτα; Θέλεις ἵνα ἀκούσωσι τοῦ κόσμου οἱ ἀσθενεῖς καὶ*

τικὸς ναυαγὸς καὶ οὐχὶ ὡς μοναχός, ὡς γράφεται εἰς τὸ ἡμέτερον κείμενον. Ὡς πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Ἀθανασίου ἡ παραλλαγή Α περιέχει περίπου τὰ αὐτὰ μὲ τὸ ἡμέτερον κείμενον.

22. Ἡ ἰδρυσις τῆς μονῆς εἶναι διάφορος ἐν τῇ παραλλαγῇ Α, διότι ἐν αὐτῇ ἡ οἰκοδόμησις τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου δὲν εἶναι τὸ πρῶτον οἰκοδομικὸν ἔργον τοῦ Ἀθανασίου. Ὡς πρὸς τὰς δωρεὰς καὶ χορηγίας τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ αἱ πληροφορίες περίπου συμπίπτουν. Ἰδὲ καὶ τὴν μελέτην τοῦ μοναχοῦ Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Οἰκονόμισσα ἡ Κυρία Κουκουζέλισσα, Ἀθῆναι 1956, σ. 16.

23. Τὰ δύο θαύματα τοῦ ἡμετέρου κειμένου δὲν ἀνευρίσκονται εἰς τὴν παραλλαγήν Α καὶ Β, ἀλλὰ, ὡς ὁ ἀναγνώστης ἤδη παρατηρεῖ, τὸ ἐν τούτων ἐπεξηγεῖ καὶ αἰτιολογεῖ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Σταυροπηγίου τῆς μονῆς Λαύρας, ὡς ὀλίγον ἀνωτέρω τὸ δράμα, τὸ ὁποῖον εἶδεν ὁ Ἀθανάσιος διὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου.

παραγενόμενοι ἐνταῦθα ποιήσωσι τὸ Ὅρος κοσμικὸν καταγώγιον; Λάβε τὴν χεῖρα σου ἕσωθεν.» Καὶ ὁ νεκρὸς συνέστειλε τὴν χεῖρα καὶ ὁ Ἀθανάσιος παρήγγειλε νὰ θάψωσιν εἰς τὸ κοιμητήριον τὸν νεκρὸν, ὅστις νὰ παρακαλῇ ἐκεῖ τὸν Θεὸν διὰ τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἀδελφούς.

Τὸ δεύτερον θαῦμα συνδέεται πρὸς τὸν πονηρὸν. Κάποτε ὁ Ἀθανάσιος ἤρχετο ἀπὸ τοῦ ἐρημητηρίου πρὸς τὴν Λαύραν καὶ συνήντησε μοναχὸν εἰς τόπον λίαν κρημνώδη. Ὅτε ὁ μοναχός, ὅστις ἦτο ὁ Σατανᾶς, ἐχαίρετισε τὸν Ἀθανάσιον, ἠρωτήθη ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ ποῦ ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, ὁ δὲ ψευδομοναχὸς ἀπήντησεν ὅτι ἦτο ἐκ τῆς Λαύρας. Καὶ ὁ Ἀθανάσιος τὸν ἠρώτησε πῶς λοιπὸν δὲν τὸν γνωρίζει αὐτός. Κατενόησεν λοιπὸν ὅτι οὗτος ἦτο ψεύστης καὶ τὸν προσεκάλεσε νὰ ἀπαγγείλουν τρισάγιον. Μόλις λοιπὸν ἤρχισε νὰ λέγεται τὸ «Ἅγιος ὁ Θεός», ὁ ψευδομοναχός, ὁ Σατανᾶς, ἔγινε φλόξ καὶ βοῶν καὶ κραυγάζων ἐκυλίετο εἰς τὸν κατήφορον λέγων «ἔκανσάς με, Ἀθανάσιε». Καὶ κυλιόμενος ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ Ἀθανάσιος ἐσημείωσε τὸν τόπον τοῦτον καὶ ἵδρυσεν ἐκεῖ σταυροπήγιον, τὸ ὁποῖον καὶ ἀποκαλεῖται «τὸ Σταυροπήγιον τοῦ Πατρὸς».

ΣΧΟΛΙΑ

Αἱ σημειωθείσαι διαφοραὶ τῆς νέας παραλλαγῆς τοῦ βίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ ἤδη βίου Α (ἄρα καὶ τοῦ Β) καθίστανται περισσότερον ἐνδιαφέρουσαι ὅσον ἀρχαιοτέρα εἶναι ἢ σύνθεσις τῆς νέας παραλλαγῆς ²⁴.

Ἀνάκιος Σαββαίτης πηγὴ τῆς βιογραφίας τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελά

Ὁ ἐπακριβὴς καθορισμὸς τοῦ χρόνου συντάξεως τῆς νέας ταύτης βιογραφίας λόγῳ ἐλλείψεως στοιχείων δὲν εἶναι δυνατὸς καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ χρόνου ἀκμῆς τοῦ συγγραφέως Ἀκακίου Σαββαίτου ²⁵ ὡς καὶ τῆς χρονολογίας συνθέσεως τοῦ ὅλου βίου τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελά.

24. Πράγματι ὅσον ἡ νέα παραλλαγή τοῦ βίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου εἶναι ἀρχαιότερα, ἄρα πλησιέστερα τῆς βιογραφίας Α, τόσον περισσότερον θὰ εἶναι αὕτη ἀξιοπρόσεκτος, διότι θὰ παρέχη βιογραφίαν μὴ ὁμοιάζουσαν εἰς πολλὰ σημεῖα πρὸς τὴν Α καὶ ἀπηχοῦσαν ἄλλην πηγὴν, προφανῶς, καθ' ἡμᾶς, παράδοσιν ἐν τῷ χώρῳ τοῦ Πόντου περὶ τοῦ Τραπεζοῦντιου ἁγίου Ἀθανασίου.

25. Οὗτος δὲν ἀναφέρεται ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας τοῦ Κ. Κrumbacher, ἀλλὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τούτου, πολὺ ὀλίγα καὶ οὐχὶ βέβαια, χορηγοῦνται ὑπὸ Ε. Κυριακίδου ἐν σελίδι ιστ' τοῦ ἔργου Ἱστορία τῆς παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα ἱερᾶς βασιλικῆς πατριαρχικῆς σταυροπηγιακῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Σουμελά, Ἀθήναι 1898.

Εἴμεθα λοιπὸν ἠναγκασμένοι νὰ ἐρευνήσωμεν κατὰ πρῶτον τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα Ἀκακίου τοῦ Σαββαῖτου.

Ὁ Μ. Richard, βασιζόμενος εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἀκακίου «*Ἐρμηνεία τοῦ μεγάλου κανόνος Ἀνδρέου τοῦ Κρητός*», ἀνέγραψεν ἐν τῇ προμνημονευθεισῇ μελέτῃ²⁶ ἕνια περὶ τοῦ Ἀκακίου στοιχεῖα²⁷. Ἡμεῖς ὁμῶς ἐνταῦθα ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐξαγάγωμεν συμπεράσματα ἐρευνῶντες ἰδίᾳ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀκακίου συγγραφεῖσαν βιογραφίαν τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ. Ἐπομένως πολλὰ τῶν περαιτέρω σημειουμένων θὰ ἀναφέρονται καὶ εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς βιογραφίας ταύτης²⁸.

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν, γράφοντες περὶ τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ²⁹ καὶ μὴ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ μέχρι καὶ σήμερον ἀνέκδοτον κείμενον τοῦ Ἀκακίου³⁰, ἐλέγομεν ὅτι ἡ βιογραφία τούτων, ἡ περιλαμβανομένη εἰς τὰ ὑπὸ Παρ-

²⁶Ἐπίσης ὁ Σπ. Λάμπρος, ἐν σελίδι 200 τοῦ περιοδικοῦ *Νέος Ἑλληνομνήμων*, τόμος 1ος, 1904, παρέχει πληροφορίας τινάς. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἀναφέρει τὸν Ἀκάκιον Σαββαῖτην εἰς τὸν Κατάλογον χειρογράφων τοῦ Ἀγίου Ὁρους, καὶ δὴ γράφων διὰ τὸν κώδικα 268 τῆς μονῆς Διονυσίου, τὸν περιέχοντα τὸν βίον τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ, καὶ τὸν κώδικα 652 τῆς μονῆς Ἰβήρων, περιέχοντα τὸν πρόλογον εἰς τὸ ἕτερον ἔργον τοῦ Ἀκακίου «*Ἐρμηνεία τοῦ μεγάλου κανόνος Ἀνδρέου τοῦ Κρητός*». Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον εὐρίσκεται καὶ εἰς ἄλλας βιβλιοθήκας — ἰδὲ Μ. Richard, *Le commentaire du grand canon, E.E.B.Σ.* 34 (1965) 304 — μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην Ἀθηνῶν, εἰς κώδικα 411 τοῦ 18ου αἰῶνος, καὶ δὴ εἰς φ. 371α - 404α, ἔθνα ἐν τέλει μετὰ τὴν γραφὴν ἑπτὰ στίχων ὁ γραφεὺς δὲν ἐξηκολούθησε τὴν ἀντιγραφὴν, ἀλλὰ ἀφήκε κενὰ τὰ φύλλα μέχρι 460β.— Καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ ἐκδόσει βίου τοῦ ἀγίου Βαρβάρου (*Od. Lampsidis, Une nouvelle version, ἐστ' ἀν., σ. 44*), περιλαμβανομένου εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀκακίου γραφέντα βίον τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ, ἐτοποθετήσαμεν τὴν ἀκμὴν τοῦ Ἀκακίου μετὰ τὸν 10ον αἰῶνα καὶ πρὸ τοῦ 14ου, ἐπιφυλαχθέντες νὰ χρονολογήσωμεν τὴν ἀκμὴν τοῦ βυζαντινοῦ συγγραφεῖς εἰς μεταγενέστερον μελέτημα. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμῶς, ὡς καὶ κατωτέρω θὰ λεχθῆ, ὁ Μ. Richard ἐδημοσίευσε μελέτημα καθορίζων πῶς ἀκριβέστερον τὴν ἀκμὴν Ἀκακίου τοῦ Σαββαῖτου.

26. Μ. Richard, *Le commentaire du grand canon, E.E.B.Σ.* 34 (1965).

27. Μ. Richard, *Le commentaire, E.E.B.Σ.* 34 (1965) 305-306. Ὁ συγγραφεὺς καθορίζει ὅτι ὁ Ἀκάκιος ἐπεράτου τὸ ἔργον αὐτοῦ «*Ἐρμηνεία*» ὀλίγον μετὰ τὴν ἀλῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων τὸ 1204, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐξέφραξε καὶ ἀμφιβολίας διὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῆ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀκακίου ἀναφερόμενος ἔβδομος αἰὼν. Ἡ ἔρευνα διὰ τὴν χρονολογικὴν τοποθέτησιν τοῦ Ἀκακίου ἐστηρίχθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἔργου «*Ἐρμηνεία*» καὶ δὲν ἐλάμβανε ὑπ' ὄψιν τὸ ἕτερον ἔργον τοῦ Ἀκακίου «*Βίος τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ*».

28. Ὁρθότερον θὰ ἦτο, ἐὰν ἐλέγομεν ὅτι ἡ χρονολόγησις τῆς βιογραφίας τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ χορηγεῖ ἐν ταύτῳ καὶ τὴν χρονικὴν περίοδον, καθ' ἣν ἤκμασεν ὁ συγγραφεὺς ταύτης Ἀκάκιος.

29. Ὁδ. Λαμπρίδου, Συμβολὴ εἰς τὸν βίον τῶν Ἀθηναίων μοναχῶν, ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ, *Τὰ Ἀθηναϊκά*, τεύχος 2, Ἀθῆναι 1956, σ. 3-12.

30. Τοῦτο, ὡς ἀνεγράφετο ἐν Β.Η.Γ., 3η ἐκδοσις, τόμος 3ος (1957), σ. 13, ἀρ. 2055, ἐπρόκειτο νὰ δημοσιευθῆ ὑπὸ Σ. Κυριακίδου. Διὰ τοῦτο μόνον μετὰ τὴν ματαίωσιν τῆς ἐκδό-

θενίου Μεταξοπούλου - Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου έκδοθέντα έργα περί τῆς μονῆς Σουμελά³¹, ἀνάγεται χρονολογικῶς εἰς ἐποχὴν μετὰ τὸν 9ον καὶ 10ον

σεως ταύτης λόγῳ τοῦ θανάτου τοῦ ἐκδότου, ἀνελάβομεν τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ βίου.

31. Ἡ χρονολογικὴ σειρά τῶν ἔργων τούτων εἶναι ἡ ἑξῆς: «*Διδασκαλία Χριστιανικῆ τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως. Περιέχουσα τὰ ἀναγκαϊότερα Ἐρῆρα. Τὰ ὁποῖα κάθε Χριστιανὸς ἔχει χρέος νὰ ἤξευρῇ διὰ νὰ σωθῇ. Καὶ μάλιστα οἱ Παιδαγωγοὶ ὀφείλουσι νὰ διδάσκουσι δι' Ἐρωταποκρίσεως τὰ τῶν Χριστιανῶν παῖδια. Ἐπὶ τῆς Θεοστηρικτοῦ Ἡγεμονίας τοῦ Ὑψηλοτάτου ἡμῶν Αἰθέντου καὶ Ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας. Κυρίου Κυρίου Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου Σκαρλάτου Γκίκα Βοεβόδα. Ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Ἁγίου Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Κυρίου Γρηγορίου. Νῦν πρώτον τυπωθεῖσα Διγλωττος, εἰς Ἀπλήν Ρωμαϊκὴν Γλῶσσαν, καὶ Τουρκικὴν. Ἐν τῇ Νέῃ Τυπογραφίᾳ τοῦ Ὀρθοδόξου Γένους τῶν Ρωμαίων, Τῇ συσταθείσῃ ὑπὸ τῆν Ἐκλαμπρον Ἡγεμονικὴν Προστασίαν καὶ ὑπεράσπισιν τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος. Ἐν Βουκουρεστίῳ Ἐτει ,αψξή'.*» Εἰς τὴν σελίδα γ' καὶ εἰς τὸν τουρκιστὶ γεγραμμένον τίτλον ἀναφέρεται ὅτι δημοσιεύεται σύντομος ἱστορία τῆς μονῆς Σουμελά, γραφεῖσα ὑπὸ Παρθενίου Μεταξοπούλου. Πράγματι αὕτη ὑπὸ τὸν τίτλον «*Περὶ τῆς σεβασμίας βασιλικῆς καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τῆς Παναγίας τοῦ Σουμελά ὡραία διήγησις*» δημοσιεύεται εἰς τὰς σελίδας με' - ξβ'. Περισσότερας λεπτομερείας περὶ τοῦ σπανίου τούτου ἔργου μὴ ὑπάρχοντος ἐν Ἀθήναις ἰδὲ ἐν *E. Légrand, Bibliographie Hellenique au XVIIIe siècle* καὶ ἐν *S. Salaville - Eug. Dalggi, Karamanlidika, I (1584-1850)*, Ἀθήναι 1958, σ. 43-48, ἀρ. 11ε, ἔτος 1768. Οἱ συγγραφεῖς τοῦ τελευταίου τούτου ἔργου ἀναφέρουν ὅτι ἀντίτυπον τῆς Χριστιανικῆς Διδασκαλίας ὑπῆρχεν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Γεωργίου Ἀρβαντιδῆ, ἡ ὁποία, ὡς πληροφοροῦμεθα, εἶναι ἀπρόσιτος. Δεύτερον ἔργον εἶναι τὸ ἐκδοθὲν τὸ 1769 ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Ἡ Θεία καὶ Ἱερὰ Ἀκολουθία τῶν Ὁσίων καὶ Θεοφύρων Πατέρων ἡμῶν Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου τῶν ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ Ἱεροῦ Χριστοφύρου, τῶν ἐν τῷ Μελᾷ Ὅρει ἀσκησάντων. Ψαλλομένη τῇ Δεκάτῃ Ὀργῇ τοῦ Αὐγούστου Μηνός. Νῦν μὲν πρώτον τυπωθεῖσα ἐπὶ τοῦ Εὐσεβεστάτου καὶ Γαληνοτάτου Αἰθέντου, καὶ Ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας, Κυρίου Κυρίου, Ἰωάννου Γρηγορίου Ἀλεξάνδρου Γκίκα Βοεβόδα. Ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πανιερωτάτου Ἁγίου Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Γρηγορίου. Ἡγουμενεύοντος τοῦ Πανοσιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου Πατρὸς ἡμῶν Ἁγίου Καθηγουμένου τῆς ἐν τῷ τοῦ Μελά Ὅρει Κειμένης Ἱερᾶς Σεβασμίας καὶ Βασιλικῆς Μεγίστης Μονῆς Παναγίας τοῦ Σουμελά, Κυρίου Χριστοφύρου. Ἐπιμελεῖα τε καὶ Ἐπιστασίᾳ τοῦ ἐν Ἱερομονάχους Ταπεινοῦ Παρθενίου Σουμμελιώτου Τραπεζουντίου τοῦ Μεταξοπούλου. Παρὰ Γεωργίῳ Κωνσταντίνου, καὶ Νικολάῳ Λαζάρου τῶν ἐξ Ἰωαννίνων. Ἐν τῇ κατὰ τὸ Βουκουρεστίον Νέῃ Τυπογραφίᾳ Ἐτει Σωτηρικῆ. ,αψξθ'.*» Περὶ τοῦ ἔργου τούτου ἰδὲ ἐν *E. Κυριακίδου, Βιογραφίαι τῶν ἐκ Τραπεζοῦντος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρις ἡμῶν ἀκμασάντων λογίων, 1897, σ. 129-131 καὶ E. Légrand, ἔνθ' ἀν., σ. 98-99. Τρίτον τέλος ἔργον εἶναι τὸ ἐκδοθὲν ἐν Λευσίᾳ τὸ 1775 ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Ἡ Θεία καὶ Ἱερὰ Ἀκολουθία τῶν Ὁσίων καὶ Θεοφύρων Πατέρων ἡμῶν Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου τῶν ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ τοῦ Ἱεροῦ Χριστοφύρου τῶν ἐν Μελᾷ ὄρει ἀσκησάντων. Ψαλλομένη Τῇ Δεκάτῃ Ὀργῇ τοῦ Αὐγούστου Μηνός. Καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν φθοροποιῶν Ἀκρίδων. Ἐν ἧ καὶ ἡ Ἱερὰ Ἱστορία τῆς Βασιλικῆς Μονῆς τοῦ Σουμελά, Βίος τε καὶ Πολιτεία τῶν ἁνωθεν Ὁσίων Πατέρων» καὶ περὶ ἧς ὁ Ἐθαγγελιστὴς Λουκάς ἱστῶρησε Σεβασμίας Τρίτης Εἰκόνας τῆς Θεοτόκου, ὅθεν τε καὶ ἔπαυε εἰς τὸ τοῦ Μελά ὄρος μεττρέχθη. Συντεθεῖσα μὲν παρὰ τοῦ Σοφωτάτου Διδασκάλου Κυρίου Νεοφύτου Ἱεροδιακόνου Πελοποννησίου τοῦ Καυσοκαλυβίτου, εἰς Ἑλληνικὴν Διάλεκτον, Τύποις**

αἰῶνα³², βασιζόμενοι εἰς λεπτομερείας, περιλαμβανομένας εἰς τὰ προμνησθέντα ἔντυπα.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι μέχρι καὶ σήμερον οἱ ἐρευνηταὶ τοῦ βίου τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελά ἀγνοοῦν ποῦ κατὰ βάσιν ἡ βιογραφία τούτων στηρίζεται, καίτοι οἱ συγγραφεῖς Μεταξόπουλος - Καυσοκαλυβίτης παρέδιδον εἰς ὑποσημειώσεις ὀνόματα συγγραφέων, εἰς τοὺς ὁποίους οὗτοι ἐβασίσθησαν διὰ τὴν σύνθεσιν τῆς βιογραφίας τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελά³³.

Οὕτω μεταξὺ τῶν ἄλλων συγγραφέων, τῶν χρησιμοποιηθέντων ὡς πηγῶν, συγκαταλέγεται καὶ ὁ Ἀκάκιος Σαββαΐτης. Πράγματι ἐὰν ἀναδιφήσωμεν τὸ ἔργον Μεταξοπούλου - Καυσοκαλυβίτου³⁴, ἀνευρίσκομεν ἀναφερόμενον τὸν Ἀκάκιον εἰς τὰς ὑποσημειώσεις ὡς ἐξῆς:

δὲ πρῶτον ἐκοθθεῖσα, ἡγουμενεύοντος τοῦ Πανοσιωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου Πατρὸς Ἀγίου Καθηγουμένου τῆς ἐν τῷ Μελλᾷ ὄρει κειμένης Ἱερᾶς Σεβασμίας Βασιλικῆς τε καὶ Πατριαρχικῆς μεγίστης Μονῆς Παρθενίου Ἀρχιμανδρίτου Τραπεζουτίου τοῦ Μεταξοπούλου, παρ' οὗ συντεθεῖσα καὶ ἡ ἐν Σινόπῃ Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς περιφήμου Τραπεζουσίας. Ἐν Λειψία τῆς Σαξωνίας. Ἐν Ἐτει, ἀγορᾷ. 1775. Ἐν Τυπογραφίᾳ Βιγλέλιου Γόττλωβ Σόμμερ.» Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο περιλαμβάνεται ἡ: «Ἱερὰ ἱστορία κατὰ πλάτος τῆς βασιλικῆς καὶ Πατριαρχικῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῆς Παναγίας τοῦ Σουμελά. Συντεθεῖσα παρὰ τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου, κυρίου Νεοφύτου, ἱεροδιακόνου, Πελοποννησίου τοῦ Καυσοκαλυβίτου.» τὴν ὁποῖαν ἐπλούτισε δι' ὑποσημειώσεων καὶ μαρτυριῶν ὁ Παρθένιος Μεταξόπουλος.

32. Ὁδ. Λαμφίδου, Συμβολή, σ. 10-11.

33. Κυριακίδου, Ἱστορία. . ., σ. 18'-19' τοῦ Προλόγου καὶ Ὁδ. Λαμφίδου, Συμβολή..., σ. 7-9. Ἀμφότεροι οἱ συγγραφεῖς διερευνοῦν τὰς ὑποσημειώσεις, τὰς τεθείσας ὑπὸ Μεταξοπούλου - Καυσοκαλυβίτου εἰς τὰ προμνημονευθέντα ἔργα καὶ τὸ ἀληθές καὶ βάσιμον τῶν μαρτυριῶν. Τοιοῦτότρόπως, π.χ. ἐν Ὁδ. Λαμφίδου ἐλέγχεται τί προσέφερον ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης Σιφυλίνος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς Σουμελά ὡς καὶ οἱ ἄλλοι βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὰς ὑπ' ὅσων σημειώσεις. Ὁ Ε. Κυριακίδης (Ἱστορία. . ., σ. 19' τοῦ Προλόγου) λέγει: «Τῶν ἀρχαιότερων τούτων συγγραφέων τὰ ἔργα... δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν.» Ὡς ἐκ τούτου εἶναι δυσχερὴς ὁ ἐλεγχος τῶν πληροφοριῶν τῶν πηγῶν διὰ τὴν μονὴν Σουμελά ὡς καὶ τῆς ὁρθῆς ἢ μὴ χρήσεως τούτων ὑπὸ Καυσοκαλυβίτου - Μεταξοπούλου. Πάντως μέχρι τοῦ νῦν ὁ μόνος, ὅστις ἔγραψεν ἱστορίαν τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελά, εἶναι ὁ Ἀκάκιος Σαββαΐτης, διότι οὔτε ὁ Ἰωάννης Σιφυλίνος οὔτε ὁ Δοσίθεος πατριάρχης Ἱεροσολύμων οὔτε ὁ Ἀθανάσιος ὁ Δαιμονοκαταλύτης οὔτε καὶ ὁ Διονύσιος Κουζάνος ἀρχιεπίσκοπος Χαλδίας ἔγραψαν συνθετικὸν περὶ τῆς μονῆς Σουμελά ἔργον, ἀλλὰ μόνον ἀνέγραψαν εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν εἴτε παράδοσιν μεταβυζαντινὴν διὰ σουλτάνου (Δοσίθεος, 17ος αἰών), εἴτε περιγραφὴν τῆς μονῆς Σουμελά (Ἀθανάσιος Δαιμονοκαταλύτης, ὅστις ὁμοίως φέρεται γράφειν τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος), εἴτε συνοπτικὸν ἱστορικὸν τῆς μονῆς (Διονύσιος Κουζάνος). Συνεπῶς ἡ ἀγνοία ἡμῶν εἶναι εἰσέτι μεγάλη διὰ τοὺς χρησιμοποιηθέντας ὑπὸ Μεταξοπούλου - Καυσοκαλυβίτου συγγραφεῖς.

34. Τοῦ βιβλίου τούτου περιγραφὴν ἔδωκεν ὁ Ε. Légrand, Bibliographie. . ., καὶ ὁ L. Petit, Bibliographie des acolouthies grecques, 1926. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων περιγραφῶν σημειοῦται διαφορά, τὴν ὁποῖαν ἀνεγράψαμεν καὶ ἡμεῖς (Ὁδ. Λαμφίδου, Συμβολή, σ. 5), σημειώσαντες ὅτι ἡ τοῦ Petit περιγραφὴ εἶναι ὀρθοτέρα. Πάντως τὸ τμήμα, τὸ ὁποῖον

α. Σελίς 7, σημείωσις 4: *Ἀκάκιος Σαββαΐτης, κεφ. β'.* *Ἱστορικῶ χειρογράφ. καὶ Ἅγιος Ἀθανάσιος Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος. τοῦπίκλην Δαιμονοκαταλύτης. ἐν τῷ αὐτοῦ χειρογράφῳ ἱστορικῶ, καὶ Νικόδημος. . .* Ἐν τῷ κειμένῳ ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἀχειροποιήτων εἰκόνων τοῦ Ἀποστόλου Λουκᾶ καὶ δὴ ἀναφέρει ἐκείνην τῆς μονῆς Σουμελᾶ (« . . καὶ τρίτη ἢ ἐν τῷ κατὰ Ἀνατολὰς πρὸς Τραπεζοῦντα ὄρει τοῦ Σουμελᾶ, ἢ καὶ Ὀδηγήτρια προσονομαζομένη. ταύτην συμπεριάγειν μὲν λόγος⁴ μεθ' ἑαυτοῦ πάντοτε τὸν ἱερὸν Λουκᾶν»).

β. Σελίς 31, σημείωσις 1: Ἐν ὑποσημειώσει ἀναγράφεται μεταξὺ ἄλλων συγγραφέων καὶ ὁ ἡμέτερος («Ἀκάκιος»), τοῦ λόγου διηγουμένου τὴν ὑπὸ τῶν βαρβάρων λεηλασίαν τῆς μονῆς Σουμελᾶ μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἱδρυτῶν αὐτῆς.

γ. Σελίς 32, ἐν τῇ ἀριστερᾷ ῥα: *Ἀκάκιος Σαββαΐτης Κεφ. 12.* Ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφέρει τὴν διαρπαγὴν τῆς μονῆς, τὴν φυγὴν τῶν μοναχῶν ἐξ αὐτῆς καὶ τὴν ἐπάνοδον τῶν διασωθέντων μοναχῶν.

δ. Σελίς 32, σημείωσις 2: *Ἐκεῖ πλησίον, ἐστὶ τὸ Παρακλήσιον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἐπὶ πέτρῳ, ἀπέχον τῆς Μονῆς, ὡς μίαν ὥραν. Ξιφιλ. Ἀθανάσιος. Ἀκάκιος.* Παραπέμπεται ὅθεν εἰς ἔργον καὶ τοῦ Ἀκακίου, ὅτε τὸ κείμενον ὁμιλεῖ διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς κάρας τοῦ ὁσίου Βαρνάβα.

ε. Σελίς 33, σημείωσις 2: *Περὶ τό, 6152, τοῦτ' ἐστι, Ἐξακισχιλιοστὸν Ἐκατοστὸν Πεντηκοστὸν Δεύτερον, ἔτος ἀπὸ Ἀδάμ. ἀπὸ δὲ Χριστοῦ, 644. τοῦτ' ἐστι, Ἐξακισιοστὸν Τεσσαρακοστὸν Τέταρτον. Ξιφιλ. Ἀθαν. Νικόδ. Ἀκάκιος.* Εἰς τὸ κείμενον ἀναγινώσκωμεν τὴν διήγησιν περὶ τοῦ ὁσίου Χριστοφόρου (« . . ἐπὶ τῆς Βασιλείας Κώνστα, Ἐκγονος Ἡρακλείου². . . »).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραπομπῶν εἰς τὸν συγγραφέα Ἀκάκιον Σαββαΐτην διαπιστοῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι οἱ συγγραφεῖς Μεταξόπουλος - Καυσοκαλυβίτης δὲν ἀναφέρουν τὸν Ἀκάκιον ὡς μοναδικὸν βιογράφον τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς, ἀλλὰ ὑποδηλοῦν ὅτι ἐν κώδικι περιείχετο καὶ ἔργον Ἀκακίου διαπραγματευόμενον τινὰ περὶ τῆς μονῆς Σουμελᾶ³⁵.

Τοῦτο ἐξ ἄλλου ἐδηλοῦτο καὶ εἰς τοὺς ἱαμβικούς στίχους, τοὺς ἐκτυπω-

ἔχομεν ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν μετὰ χειρὰς μελέτην, τιτλοφορεῖται «*Ἱερὰ ἱστορία κατὰ πλάτος. . . Καυσοκαλυβίτου*» (ἰδὲ ὑποσημ. 31). Εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ὑπάρχουν αἱ ὑφ' ἡμῶν μνημονευόμεναι ὑποσημειώσεις καὶ μαρτυραὶ, αἱ συνθεθεῖσαι ὑπὸ Παρθενίου Μεταξοπούλου. Σημειώθητε ὅτι τὸ ἀντίτυπον, τὸ ὁποῖον συμβουλευθήμεν, ἀνήκει εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Ποντιακῶν Μελετῶν ἐκ δωρεᾶς Χρ. Μυρίδου καὶ εἶναι ἐλλιπές. Ἐλλείπουν αἱ σ. 45-71 (σιγίλλια Ἀλεξίου Κομνηνοῦ καὶ ἡγεμόνων Οὐγγρο-Μολδαβίας, Ἱστορικὸν Τραπεζοῦντος ὑπὸ Π. Μεταξοπούλου καὶ Χριστιανικὴ Διδασκαλία Ἐφραῖμ Ἱεροσολύμων ὡς ἐπίσης καὶ Κατάλογος γενεαλογικὸς καὶ χρονολογικὸς τῶν Κομνηνῶν).

35. Ἐκ τῶν ὑποσημειώσεων διαφαίνεται ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Ἀκακίου ἦτο διηρημένον εἰς κεφάλαια, γεγονός δὲν παρατηρεῖται εἰς τὸν κώδικα Διονυσίου 268, ἐνθα ὁ βίος τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελᾶ.

θέντας εὐθύς μετὰ τὸν πρόλογον τοῦ ἔργου³⁶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τίνες τε καὶ ὅσοι περὶ τοῦ ἕρους Μελαῖ διηγῆσαντο. Διὰ στίχων ἰαμβικῶν», ἔθα ἐν στίχῳ 9 ἀναγινώσκωμεν «Ἀκάκιόν τε Ἱερὸν Σαββαίτην». Οἱ στίχοι εἶναι χειρὸς Μεταξοπούλου καὶ ἀναφέρουν τὸν Ἀκάκιον πέμπτον κατὰ σειρὰν συγγράψαντα περὶ τῆς μονῆς Σουμελαῖ³⁷.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ Ε. Κυριακίδης ἐν τῷ περὶ τῆς μονῆς Σουμελαῖ ἔργῳ αὐτοῦ, βασιζόμενος εἰς τὰς πληροφορίας Μεταξοπούλου - Καυσοκαλυβίτου, ἔγραφε³⁸: «Περὶ τοῦ Ἀκακίου μοναχοῦ Σαββαίτου τοῦ ἐκ τῆς σεβασμίας Μονῆς τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ὀσίου Σάββα, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγονάτου κατὰ τὸ 680 ἀπὸ Χριστοῦ ἀκμάσαντος, συντάξαντος δέ, κατὰ τὸν Μεταξόπουλον, ἱστορίαν τῆς Μονῆς Σουμελαῖ καὶ ἀκολουθίαν τῶν ὁσίων πατέρων, οὐδεμίαν ἄλλοθεν εἶδησιν κατέχομεν. Καὶ τούτου κώδιξ χειρόγραφος ἐσώζετο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κιτιορικοῦ τῆς Μονῆς Σουμελαῖ, ἀλλ' οὔτε οὗτος, οὔτε ὁ τοῦ ἐκ Φάσιδος τῆς Κολχίδος Νικοδήμου ἱερομονάχου οὔτε τρίτου τινὸς ἀνωνόμου πολυχρόνιος καὶ παλαιότατος γινώσκεται σήμερον.»³⁹

Ἐν τούτοις ἡ σύγκρισις τῆς βιογραφίας τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ

36. Ἀναδημοσιεύομεν ἐκ τοῦ ἔργου Ε. Κυριακίδου, Ἱστορία... , σ. ιγ' τοῦ Προλόγου, σημ. 1, τοὺς ἰαμβικοὺς στίχους τοὺς συνταχθέντας ὑπὸ Μεταξοπούλου καὶ ἀναφέροντας τοὺς πρὸ τοῦ Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου γράψαντας περὶ τῆς μονῆς Σουμελαῖ: «Πρὶν ἢ διέλθης συγγραφήν τοῦ βιβλίου | Γίνωσκε, πρῶτον τοῦ Μελαῖ συνιστόρων | Τὸν Ξιφιλῖνον εὐαγῆ Ἀρχιούτην, | Πότ' ὄντα Ρώμης τῆς νέας Ἰωάννην, | Σοφὸν τε Δουσίθειον Ἱεροσολύμων, | Τὸν Ἱεράρχην εἶτα Τραπεζουτίων | Ἀθανάσιον Δαιμόνων καταλύτην, | Τὸν Χαλδίαν τε Διονύσιον γ' ἅμα | Ἀκάκιόν τε Ἱερὸν Σαββαίτην, | Ἐκτον γε Νικοδήμον ἐκ τῆς Κολχίδος, | Πάντας σποράδην συγγεγραφότας Λόγους, | Μελαῖ τε χάριν ἡγιασμένου ἕρους...»

37. Ἡ ἀκολουθηθεῖσα σειρά ὡς πρὸς τοὺς συγγραφεῖς δὲν εἶναι χρονολογική, διότι τότε μετὰ τὸν Ἰωάννην Ξιφιλῖνον ἔπρεπε νὰ ἀναγραφῆ ὁ Ἀθανάσιος Δαιμονοκαταλύτης (ἐὰν πρόκειται περὶ ἐκεῖνου, ὅστις ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους Βασιλείου Β' καὶ οὐχὶ περὶ ὁμωνύμου, ὡς ὑποστηρίζουν τινές — ἰδὲ *Μητροπολίτου Χρυσάνθου*, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, 1933-35, σ. 217-221—, ἀκμάσαντος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος), μετὰ ταῦτα ὁ Ἀκάκιος Σαββαίτης, ἔπειτα ὁ Δουσίθεος, ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων, καὶ ὁ Διονύσιος, μητροπολίτης Χαλδίας. Φαίνεται ὁμοίως ὅτι ὁ Μεταξόπουλος ἠκολούθησε τὴν σειρὰν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματῶν καὶ οὕτως ἀνέγραψεν ἐν ἀρχῇ τὸν Ἰωάννην Ξιφιλῖνον, πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ ταῦτα τὸν Δουσίθειον, πατριάρχην Ἱεροσολύμων, εἶτα τὸν Ἀθανάσιον Δαιμονοκαταλύτην, μητροπολίτην Τραπεζοῦντος καὶ τὸν Διονύσιον, μητροπολίτην Χαλδίας, καὶ μετὰ τούτους τοὺς μοναχοὺς Ἀκάκιον Σαββαίτην κλπ.

38. Ἱστορία... , σ. ιστ' τοῦ Προλόγου.

39. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Ε. Κυριακίδου διὰ τὸν Ἀκάκιον Σαββαίτην ὅτι ἤκμασε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισίον τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος ἦτο ἡ ἐπικρατοῦσα μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν, ὅτε ὁ *M. Richard*, *Le commentaire*, σ. 305, ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Ἀκάκιος ἤκμασεν ἐξ αἰῶνας περίπου μετὰ ταῦτα. Ὁ *Μητροπολίτης Χρυσάνθος* (Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος... , οὔτε κἀν ἀναφέρει τὸν Ἀκάκιον.

Μεταξοπούλου - Καυσοκαλυβίτου πρὸς τὸ ἀνέκδοτον κείμενον Ἀκακίου τοῦ Σαββαΐτου περὶ τῶν αὐτῶν Ἀγίων ὑποδεικνύει ἄμεσον ἐξάρτησιν τοῦ πρώτου κειμένου ἀπὸ τοῦ δευτέρου. Οἱ νεώτεροι οὗτοι συγγραφεῖς προσέθεσαν ἔνια, συνέταμον ἐν πολλοῖς τὸ κείμενον τοῦ Ἀκακίου, ἀπέκλεισαν τμήματα τοῦ ἀγιολογικοῦ κειμένου τοῦ Σαββαΐτου, μὴ ἔχοντα ἄμεσον σχέσιν πρὸς τοὺς ἰδρυτὰς τῆς μονῆς Σουμελᾶ καὶ παρούσιασαν τοιουτοτρόπως μίαν νέαν ἀφήγησιν ⁴⁰. Ἀναμφιβόλως αἱ ὑποσημειώσεις ἐμφαίνουν τὴν παρουσίαν τοῦ συγγραφέως Ἀκακίου μεταξὺ τῶν χρησιμοποιηθεισῶν πηγῶν, ἀλλὰ ἡμεῖς μὴ γνωρίζοντες ποῖον ἦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου τοῦ Ἀκακίου, τὸ ὁποῖον συνεβουλεύθησαν οἱ Μεταξόπουλος - Καυσοκαλυβίτης, ὡς καὶ τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν πηγῶν τούτων, διότι μέχρι τῆς στιγμῆς δὲν ἀνευρέθησαν αὐταὶ ⁴¹, καὶ ἔχοντες ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τὸ ἐν τῷ κώδικι τῆς μονῆς Διονυσίου κείμενον τοῦ Σαββαΐτου, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δηλώσωμεν ὅτι τὸ βασικὸν κείμενον διὰ τὴν βιογράφησιν τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελᾶ ὡς καὶ τοῦ ὁσίου Χριστοφόρου ὑπῆρξεν ἐκεῖνο τοῦ Ἀκακίου τοῦ Σαββαΐτου.

Διατὶ ὅμως δὲν ἀναφέρεται τοῦτο ὑπὸ τῶν Μεταξοπούλου - Καυσοκαλυβίτου; Ἄραγε ὑπῆρξε πρόθεσις ἐκ μέρους τῶν συγγραφέων τούτων πρὸς μερικὴν ἀπόκρυψιν τοῦ συγγραφέως Ἀκακίου; Πρέπει νὰ ἀπαντήσωμεν ἀδιστακτικῶς ὄχι, διότι ἄλλως ὁ Μεταξόπουλος δὲν θὰ ἀνέγραφε τὸν Ἀκάκιον Σαββαΐτην εἰς τοὺς ἱαμβικούς στίχους, τοὺς περιλαμβάνοντας τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων τῶν γραψάντων περὶ τῆς μονῆς Σουμελᾶ καὶ ἀκόμη δὲν θὰ ὑπεσημείου εἰς τὰς συνταχθείσας ὑπ' αὐτοῦ ὑποσημειώσεις ἐξάκις τὸ ὄνομα τοῦ Ἀκακίου Σαββαΐτου.

Τί λοιπὸν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν; Γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Μεταξοπούλου καὶ τοῦ Καυσοκαλυβίτου ὑπῆρχον κώδικες, οἱ ὁποῖοι περιεῖχον ἔργα συγγραφέων συγγραψάντων περὶ τῆς μονῆς Σουμελᾶ. Οἱ κώδικες οὗτοι, ἰδιοκτησία τῆς μονῆς Σουμελᾶ, ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Μεταξοπούλου εἰς τὸν ἐν Βουκουρεστίῳ διαμένοντα Νεόφυτον Καυσοκαλυβίτην διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ διατύπωσιν τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς Σουμελᾶ ⁴². Μεταξὺ τῶν κωδίκων τούτων περιλαμβάνετο καὶ κώδιξ περιέχων κείμενον τοῦ Ἀκακίου Σαββαΐτου. Ἡ ὑποσημείωσις ἐν σελίδι 32 τοῦ ἔργου Μεταξοπούλου - Καυσοκαλυβίτου

40. Εἰς μελέτημα, τὸ ὁποῖον θὰ δημοσιευθῇ ἀλλοχῶ, θὰ ἀποδείξωμεν διὰ τῶν κειμένων τὸσον τοῦ Ἀκακίου ὅσον καὶ ἐκεῖνου τῶν Μεταξοπούλου - Καυσοκαλυβίτου τὴν ἐξάρτησιν ταύτην ὡς καὶ τὸν τρόπον χρησιμοποίησεως ὑπὸ τῶν νεωτέρων συγγραφέων τοῦ κειμένου τοῦ Ἀκακίου.

41. Ε. Κυριακίδου, Ἱστορία, σ. ιστ' τοῦ Προλόγου: «Φαίνεται πιθανὸν ὅτι τὰ χειρόγραφα ταῦτα» (δηλαδὴ οἱ χειρόγραφοι κώδικες οἱ σταλέντες ὑπὸ Μεταξοπούλου εἰς τὸν Καυσοκαλυβίτην ἐν Ρουμανίᾳ) «ἀποσταλέντα πρὸς τὸν Καυσοκαλυβίτην δὲν ἐπεστράφησαν ἔκτοτε. . .» Καὶ ἐν σ. ιζ' τοῦ Προλόγου: «Τῶν ἀρχαιότερων τούτων συγγραφέων τὰ ἔργα. . . δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν.»

42. Ε. Κυριακίδου, Ἱστορία. . ., σ. ια' τοῦ Προλόγου.

(^α Ἀκάκιος) Σαββαίτης) Κεφ(άλαιον) 12») ὡς καὶ ἡ ὑποσημείωσις 4 τῆς σελίδος 7 (^α Ἀκάκιος Σαββαίτης, κεφ. β'. Ἱστορικῶ χειρογράφ. καὶ Ἁγιος Ἀθανάσιος Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος. . . ἐν τῷ αὐτοῦ χειρογράφῳ Ἱστορικῶ, καὶ Νικόδημος ἐκ Κολχίδος, ἐν Βιβλ. Χειρογρ. καὶ Κώδιξ παμπάλαιος χειρογρ. ἀνανύμου τιωός. . .) ἀποδεικνύουν ὅτι ὑπῆρχε κώδιξ περιέχων ἔργον Ἀκακίου τοῦ Σαββαίτου σχετικὸν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς Σουμελᾶ καὶ διηρημένον εἰς κεφάλαια. Ἦτο ἡ ἱστορία τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελᾶ ὡς διασώζεται σήμερον ⁴³; Τοῦτο εἶναι μᾶλλον ἀπίθανον. Πιστεύομεν ὅτι ὁ κώδιξ περιεῖχε μόνον ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀκακίου περὶ τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελᾶ.

Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ἀμφιβολίαι καὶ ἐνδοιασμοὶ θὰ ἐλάμβανον ὀριστικὴν πῶς καὶ βεβαίαν ἀπάντησιν, ἐὰν καθίστατο δυνατὴ ἡ ἀνεύρεσις τῶν ὑπὸ Μεταξοπούλου ἀποσταλέντων κωδίκων εἰς τὸν ἐν Βουκουρεστίῳ διαμένοντα Καυσοκαλυβίτην. Μέχρι τότε ὀριστικὴ ἀπάντησις δὲν εἶναι δυνατὴ.

Πότε ἐγράφη ὁ βίος τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελᾶ

Ἄς ἴδωμεν ὅμως πότε ἐγράφη ὑπὸ Ἀκακίου τὸ ἔργον τοῦτο, ὃ διασωθεὶς βίος τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελᾶ ⁴⁴.

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀγιολογικοῦ τούτου κειμένου χορηγεῖ χρονολογικὰς τινας ἐνδείξεις περὶ τοῦ χρόνου συγγραφῆς αὐτοῦ. Ὁ συγγραφεὺς τοποθετεῖ τὸν βίον τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελᾶ κατὰ τὴν ἐποχὴν Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου. Οὕτως ἐν φύλλῳ 439α ἀναφέρει ὅτι μητροπολίτης Κορίνθου ἦτο Πέτρος θεῖος «τοῦ μακαρίου ἐκείνου Κυριακοῦ τοῦ ἀναχωρητοῦ καὶ περιφήμου ἐν Παλαιστίνῃ» καὶ ὅτι (439β) «οὗτος ὁ μακάριος Πέτρος ἦν ἐν τοῖς χρόνοις Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου βασιλέως», προσθέτων «εἰδέναι ὅτι καὶ οἱ ἄγιοι πατέρες οὗτοι (τ.ἔ. Βαρνάβας καὶ Σωφρόνιος) ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις ἦσαν».

Ἐν τούτοις ὅμως ὁ συγγραφεὺς ἐξιστορῶν τὸν βίον τῶν δύο μοναχῶν τοποθετεῖ τούτους εἰς ἱστορικοὺς χρόνους κατὰ πολὺ μεταγενεστέρους. Οὕτω π.χ. γράφει (439β) ὅτι ἐξεληθόντες οἱ ἄγιοι ἐκ τῆς πόλεως τῆς Κορίνθου ἔλαβον τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν μονὴν «τοῦ μακαρίου Λουκᾶ τοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ περιπλάκέντες τὴν ἁγίαν λάρνακα ἐκείνην, τὴν βρούσαν ἱαμάτων ποταμούς. . .». Δηλαδὴ περιγράφει ἐπίσκεψιν τῶν δύο μοναχῶν πρὸς τὴν μονὴν τοῦ ὁσίου Λουκᾶ τοῦ Στειρίου, ὅστις ἔζησεν ἕξ περίπου αἰῶνας μετὰ τοὺς χρόνους Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου.

Μετὰ ταῦτα καὶ πάλιν ὀδηγεῖ τοὺς ἁγίους εἰς προσκύνησιν τῆς ἱαματικῆς

43. Ἰδὲ ἀνωτέρω, σμ. 35.

44. Ὁδ. Λαμφίδου, Συμβολή . . . , σ. 10-11 καὶ *Od. Lampsidis, Une nouvelle version. . .*, σ. 44.

πηγῆς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Βαρβάρου (441α - 449α), ὅστις καὶ οὗτος ἠγίασεν αἰῶνας μετὰ τὴν βασιλείαν Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου⁴⁵.

Παρόμοιαι λεπτομέρειαι, προδίδουσαι ἀναχρονισμούς, δὲν εἶναι ὀλίγαι ἐν τῇ βιογραφίᾳ τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελά. Ἐκτυπος ἀπόδειξις τῶν ἀναχρονισμῶν τούτων ἡ ἐπίσκεψις τῶν Ἁγίων εἰς τὸ Ἁγιον Ὄρος (449β - 462β) καὶ δὴ εἰς τὴν μονὴν τῆς Λαύρας, τῆς ἰδρυθείσης ὑπὸ Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου.

Αἱ ἀνωτέρω ἐνδείξεις ὡς καὶ αἱ κατωτέρω ἀναφερόμεναι βοηθοῦν τὸν ἐρευνητὴν νὰ τοποθετήσῃ χρονολογικῶς τόσον τὴν συγγραφὴν τῆς βιογραφίας τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελά ὅσον καὶ τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ συγγραφέως Ἀκακίου.

α. Ὁ βυζαντινὸς συγγραφεὺς, ὁμιλῶν περὶ τοῦ ὁσίου Ἰωαννικίου ἐν φύλλῳ 476β καὶ ἀποδίδων ἀσφαλῶς τὸ πρὸ αὐτοῦ ἀγιολογικὸν κείμενον τοῦ ὁσίου τούτου, γράφει ὅτι παρῆλθον ἤδη πενήκοντα ἔτη, ἀφ' ἧς ἐκοιμήθη ὁ ὁσιος οὗτος (†846).

β. Αὐτὸς οὗτος ὁ εἰς τὰς προηγηθείσας σελίδας ἐκδοθεὶς βίος ἁγίου Ἀθανασίου δηλοῖ ὅτι ὁ ἰδρυτὴς τῆς Λαύρας ἔχει ἀποθάνει πρὸ πολλοῦ καὶ ὅτι εἰς τὸν βίον τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου ἔχουν εἰσφρήσει πολλὰ μυθικὰ στοιχεῖα, γεγονόσ, τὸ ὁποῖον ἀπομακρύνει ἡμᾶς, ὡς καὶ κατωτέρω θὰ λεχθῆ, ἀρκούντως ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου τοῦ ὁσίου (996 - 1006).

γ. Διὰ μακρῶν ὁ Ἀκάκιος περιγράφει τὰς μονὰς τοῦ ὄρους Γαλησίου καὶ ἰδίᾳ τὸν βίον τοῦ ἰδρυτοῦ τῶν μονῶν Λαζάρου, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἔλαβε πλουσίας ἀρωγὰς ὑπὸ Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ ἔτος 1054 (483β - 491β).

δ. Ἐν φύλλῳ 472β, ἀναφέρων τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελά εἰς τὴν πόλιν Κύψελλα τῆς Θράκης, γράφει ὅτι δὲν εἶχεν εἰσέτι ἰδρυθῆ ἡ μονὴ τῶν Βηρῶν (ἔτος ἰδρύσεως μετὰ τὸ 1152), ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀκακίου ἦνθει ἐξαιρέτως («οὐπω γὰρ ἦν ἀκμὴν κτισθῆναι ἢ τῶν Βηρῶν μονή, ἢ νῦν οὐσα θανμαστὴ καὶ ἐξαιρετος»). Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων τὸ 1204 ἡ μονὴ αὕτη μετετράπη ὑπ' αὐτῶν εἰς φρούριον⁴⁶.

ε. Ἐν φύλλῳ 426α ἀναφέρει μητροπολίτην τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν «ἐν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις τὸν μέγα λόγῳ Ἰωάννην, τὸ ἐπίκλην ὁ Χωνιάτης σοφὸς ὢν τὰ θεῖα καὶ διδάσκαλος». Ἀσφαλῶς ἐνταῦθα συγχέει τὸν Μιχαὴλ Χωνιάτην ὀνομάζων αὐτὸν Ἰωάννην, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὸ ἕτερον ἔργον

45. Ὁδ. Λαμπιδου, Συμβολή... , σ. 10 (διὰ τὸν ὁσιον Λουκᾶν τοῦ Στειρίου) καὶ Od. Lampsidis, Une nouvelle version... , σ. 45 (διὰ τὸν Ἁγιον Βάρβαρον).

46. Α. Ὁρλάνδου, Τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Βῆρας, Θερακικὰ 7 (1933) 3-34. Ἡ μονὴ ἰδρυθῆ μετὰ τὸ 1152 ὑπὸ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τῆς Φραγκοκρατίας μετετράπη εἰς φρούριον, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς φυλακὴν πολιτικῶν καταδικῶν.

τοῦ Ἀκακίου, ὅπου μητροπολίτης Ἀθηνῶν Ἰωάννης Χωνιάτης, συγχεόμενος πρὸς Νικήταν Χωνιάτην, φέρεται ὡς συγγραφεὺς χρονογραφίας⁴⁷.

στ. Ἐν φύλλῳ 426β, ὁμιλῶν διὰ τὴν ἀχειροποιήτον εἰκόνα τῆς Ὁδηγητρίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γράφει ὅτι ἡ εἰκὼν αὕτη ἀπολλάκις διὰ τὰς ἐμὰς ἀμαρτίας ἐπεβουλεύθη ὑπὸ τῶν ἀθέων Ἀζυμητῶν οἱ καὶ ταύτην ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἅγια, οἴμοι καταγαγεῖν εἰς τὴν αὐτῶν χώραν, βλέποντες αὐτῆς τὰ παράδοξα καὶ θαυμάσια ἔργα· ἀλλ' εἰς μάτην αὐτοῖς ἐγένετο ἡ βουλή. Οἱ μνημονεῦμενοι ἐνταῦθα Ἀζυμηταὶ εἶναι οἱ σταυροφόροι, οἵτινες κατέλαβον τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1204.

ζ. Τέλος ἐν φύλλῳ 427α, τοῦ λόγου γενομένου περὶ θαύματος ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῶ τῆς Ἀτταλείας καὶ ἐπισκέψεως τοῦ Τούρκου ἡγέτου εἰς τὴν πόλιν ταύτην, γράφεται «ὕπ' αὐτοῦ γὰρ τοῦ Ἰσμαῆλ κατέχεται ἡ πόλις αὕτη μέχρι καὶ σήμερον». Ἡ πόλις τῆς Ἀτταλείας, ὡς ἡ ἔρευνα παραδέχεται, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Σελτζούκων μετὰ τὸ ἔτος 1207⁴⁸.

Αἱ ἀνωτέρω χρονολογικαὶ ἐνδείξεις, αἱ ἀρχόμεναι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 9ου αἰῶνος (θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναφερθῇ, ὡς καὶ εἰς προηγουμένας σελίδας ἐγράφη, καὶ ἡ ἐπίσκεψις εἰς τὴν μονὴν ὁσίου Λουκᾶ τοῦ Στειρίου καὶ ἡ ἐπίσκεψις εἰς τὴν μονὴν Ἀγίου Βαρβάρου, γεγονότα, τὰ ὁποῖα, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, πρέπει νὰ χρονολογηθῶσι μετὰ τὸν 9ον αἰῶνα) καὶ δῆκουςαι διὰ τοῦ 10ου, 11ου καὶ 12ου αἰῶνος, ὀδηγοῦν ἡμᾶς εἰς τὴν τελευταίαν χρονολογικῶς ἐνδειξιν, τὸ ἔτος 1207. Τοιοῦτοτρόπως ἡ συγγραφή τοῦ βίου τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελᾶ καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ ἡ ἀκμὴ τοῦ συγγραφέως Ἀκακίου τοῦ Σαββαΐτου δέον νὰ ἔχουν ὡς ἔσχατον χρονικὸν ὄριον τοῦλάχιστον ἔτη τινὰ μετὰ τὸ ἔτος 1207.

Δυστυχῶς δὲν ἔχομεν σαφῆ στοιχεῖα καθοριστικὰ τοῦ χρόνου, ὁ ὁποῖος εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη παρέλθει μετὰ τὸ 1207, ἐκτὸς τῆς πληροφορίας, τὴν ὁποίαν ἐ μ ε σ ω ς ποριζόμεθα⁴⁹, ὅτι οἱ Τούρκοι δὲν ἔχουν εἰσέτι καταλάβει τὴν περιόχην τοῦ Βιθυνικοῦ Ὀλύμπου καὶ τὴν Ἐφεσον (1307) καὶ ἀκόμη ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὐδαμοῦ ἀναφέρει⁵⁰ ὅτι οἱ Φράγκοι ἔχουν ἀπέλθει τῆς Κωνσταντινουπό-

47. M. Richard, Le commentaire. . . , σ. 310-311.

48. Encyclopédie de l'Islam, I (1913) Adalia. Ἡ κατάληψις ἐγένετο τὴν 5ην Μαυτίου 1207. Ἰδὲ καὶ Ὁδ. Λαμπίδου, «Σύνηθες θαῦμα» καὶ ἐν Ἀτταλείᾳ Παμφυλίας, Θεολογία 44 (1973) 678-684 καὶ μάλιστα ἐν σ. 681-2.

49. Ἐν φ. 482β - 491β περιγράφεται ἡ ἐπίσκεψις εἰς Ἐφεσον καὶ εἰς τινὰς μονὰς τοῦ Γαλισίου.

50. Ὁ Ἀκάκιος εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἈἘρημεία τοῦ μεγάλου κανόνος (βλέπε ἀπόσπασμα εὐθὺς κατωτέρω) κλαίει καὶ ὀδύρεται διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ὡς καὶ διὰ τὴν κατοχὴν ταύτης ὑπ' αὐτῶν, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Δυτικῶν ἐκ τῆς βασιλευούσης. Πράγματι, ἐὰν τοῦτο εἶχε συμβῆ, διάφορος θὰ ἦτο ὁ τόνος καὶ ὁ βαθμὸς τῆς πικρᾶς ἀπαισιοδοξίας καὶ ἐμπειρίας τοῦ συγγραφέως Ἀκακίου καὶ δὲν θὰ ἐτόνιζεν εἰς τόσον μέγαν βαθμὸν ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ τὸ κράτος τὸ βυζαντινὸν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Φράγκων.

λεως (1261). Τοιουτοτρόπως ἡ περίοδος, καθ' ἣν εἶναι δυνατόν ὁ συγγραφεὺς Ἀκάκιος νὰ ἔχη περατώσει τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ τοὺς ἰδρυτάς τῆς μονῆς Σουμελᾶ, περιορίζεται μεταξύ τοῦ ἔτους 1207 καὶ ἐκείνου τοῦ 1261.

Ἐνταῦθα ὁμοῦς γεννᾶται τὸ εὐλογον ἐρώτημα, διατί, ἀφ' οὗ ὁ συγγραφεὺς γράφει μετὰ τὸ 1204, δηλαδὴ μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κράτους τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Τραπεζοῦντος (ὡς ἐκ τούτου καὶ εἰς τὴν περιοχὴν Σουμελᾶ), ὁδηγῶν τοὺς Ἀγίους εἰς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ εἰς τὸν χώρον τῆς Σουμελᾶ, οὐδόλως ποιεῖται μνείαν ἢ καὶ ἀπλοῦν ὑπαινιγμὸν περὶ τοῦ κράτους τούτου⁵¹; Εἶναι δυνατόν νὰ ἀγνοῇ τὴν ὑπαρξίν του; Καθ' ἡμᾶς τοῦτο τυγχάνει ἀδύνατον, διότι κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην καὶ ἡ συγγραφή τοῦ βίου τῶν Ἀγίων ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελᾶ προεκλήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῇ προτροπῇ ἐπισήμων ἢ ἀνεπισήμων προσώπων ἐκ τοῦ κράτους τούτου⁵². Παρὰ ταῦ-

51. Ὁ Ἀκάκιος καὶ πάλιν χρησιμοποιοῦν ἀναχρονισμοὺς γράφει (493β - 494β) διὰ τὴν ἐν Τραπεζοῦντι ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου τῆς Χρυσοκεφάλου, τὴν μητρόπολιν τῆς Τραπεζοῦντος, διὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Εὐγενίου, διὰ ἀρχιερέα-μητροπολίτην ὡς ἐπίσης καὶ διὰ μονήν, εὐρισκομένην ἔξω τῆς πόλεως, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἦτο «παλαιὰ» (*κατέλαβόν τι σημείον ἔξωθι τῆς πόλεως, ἐν φ' ἦν ἡ κλήσις παλαιά*). Τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ συγγραφέως ὑπῆρχον καὶ πρὸ τοῦ 1204, δηλαδὴ πρὸ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν (*Μητροπολίτου Χρυσάνθου, Ἡ Ἐκκλησία...*, σ. 379-399). Ὅσον διὰ τὴν ἔξω τῆς πόλεως μονήν, σημειοῦντες ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ἡ μονὴ Ἀγίου Εὐγενίου ἐκαλεῖτο «παλαιά», παραπέμπομεν εἰς ὅσα γράφει ὁ Ἰωσήφ Λαζαρόπουλος, σ. 120, στ. 8-9 (*απηγγύουσι δὲ τὰς σκηρὰς ἀγχοῦ τῆς μονῆς Εὐγενίου τοῦ πάνυ, τῆς παλαιᾶς κύκλονθεν δὲ*) ἐν *Fontes Trapezuntini*, ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, 1897, καὶ ὁ *Μητροπολίτης Χρυσάνθος, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος...*, σ. 395. Ἀναφορικῶς πρὸς τὰ γραφόμενα ὑπὸ Καυσοκαλυβίτου - Μεταξοπούλου ἐν τῇ *Ἱστορίᾳ τῆς Μονῆς Σουμελᾶ* ὅτι τὴν μονήν ἐπεσκέφθη (σ. 24) «*καὶ ὁ Εὐσεβέστατος Βασιλεὺς Τραπεζοῦντος, Κολχίδος, Λαζικῆς, Ζανίκων, καὶ Περαιτίας, Αὐγουστάλιος Κορτίκιος, παρὰ τοῦ τρικαῦτα τὰ τῆς βασιλείας τῶν Περσῶν σκηπτρα διέπωντος, τῇ Τραπεζοῦντι προσφάτως ἐστεμμένος. καὶ ἦν κρυφίως Χριστιανός, καὶ οὐχὶ Πέρσης τὸ σέβας. . .*», προχείρως ἐνταῦθα γράφομεν ὅτι ὁ Ἀκάκιος ἀναφέρει μὲν τὸν Αὐγουστάλιον Κορτίκιον (502α), ἀλλὰ ἄνευ τοῦ τίτλου καὶ ἄνευ τῆς παραδόσεως ὅτι ἦτο Πέρσης καὶ κρυπτοχριστιανός. Βεβαίως οἱ Μεταξόπουλος - Καυσοκαλυβίτης γράφου ἐν ὑποσημειώσει παραπέμποντες «*Κώδιξ Παμπάλ. καὶ Ἀθανᾶς Δαιμον. καὶ οἱ λοιποὶ*», ἀλλ' ὁμοῦς δὲν ὑπάρχει ἡ δυνατότης εἰς ἡμᾶς νὰ ἐλεγγύωμεν τὸ ἀληθές καὶ τὸ ὀρθὸν τῆς παραπομπῆς, διότι οἱ ἀναφερόμενοι κώδικες εἶναι ἀνεύρετοι. Ἐὰν ὑπὸ τοῦ Ἀκακίου ἀνεφέρετο εἰς τὸν τίτλον τοῦ Αὐγουσταλίου καὶ ἡ λέξις «*Περαιτίας*», βεβαίως θὰ ἦτο ἄμεσος ὑπαινιγμὸς πρὸς τὸν τίτλον, τὸν ὁποῖον ἔφερον οἱ Μεγάλοι Κομνηνοί. Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως «*Περαιτία*» ἰδὲ Α. Vasiliev, *The foundation of the empire of Trebizond, (1204-1222), Speculum* 11 (1936) 35.

52. Ὁ συγγραφεὺς ὁ ἴδιος ἐν ἀρχῇ (423α) γράφει: «*Πολλάκις αἰτηθεὶς ὑπὸ τινῶν ἀδελφῶν. . . ἀναπτύξει με βουλομένων, ἀγαπητῶν ἀδελφῶν καὶ ἐναρέτων τῶ ὄντι, τὴν τῶν ἁγίων πατέρων δυοῖν ἀνανύμων τῶν κειμένων ἔνθεν τοῦ πανιέρου βήματος τοῦ ναοῦ τῆς παναρχάντου καὶ κυρίας Θεοτόκου, τοῦ ἰδρυμένου ἐν τῶ ὄρει ὑψηλῶ τε καὶ λίαν κατασκίου... (423β) ... Ἔχει δὲ τὸ ὄρος τόδε θαυμαστήν τινα κλήσιν καὶ ἐξαίρετον τοῦ μελᾶ' . . .*» Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου δηλοῦται ὅτι ἡ συγγραφή προεκλήθη ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν καὶ μοναχικῶν κύκλων

τα ἡμῶς δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν ἱκανοποιητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἔλλειψιν πάσης εἰδήσεως ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Ἀκακίου περὶ τοῦ κράτους τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν.

Πρὸς τὴν χρονολόγησιν ταύτην τοῦ ἔργου τοῦ Ἀκακίου συνάδει καὶ ἡ πληροφορία, τὴν ὁποίαν παρέσχεν ὁ M. Richard ὅτι ὁ Ἀκάκιος σχολιάζων τὸν Μεγάλον κανόνα Ἀνδρέου τοῦ Κρητὸς γράφει τὰς τελευταίας σελίδας τοῦ ἔργου ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς τραχικῆς εἰδήσεως τῆς καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων⁵³. Ἐπειδὴ ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ M. Richard τοῦτο παρουσιάζεται συνοπτικῶς καὶ ἀπλῶς διὰ παραπομπῆς, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ δημοσιεύσωμεν ἐνταῦθα τί γράφει ὁ Ἀκάκιος. Τὸ κείμενον⁵⁴ ἔχει ὡς ἐξῆς:

Φύλλον 286β τοῦ κώδικος μονῆς Διουυσίου 268.

«Τροπᾶριον Θεοτοκίον. Τὴν πόλιν σου φύλαττε, θεογεννήτορ δέσποια· ἐν σοὶ γὰρ αὕτη πιστῶς βασιλεύεται, ἐν σοὶ καὶ κρατύνεται. . . Ἐρμηνεία. Γινώσκοντες οἱ ἅγιοι πατέρες ἡμῶν ἀκριβῶς ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἡ παγκόσμιος, τὴν Κωνσταντινούπολιν λέγω, ἀνατιθεμένη ἐστίν, τῇ μητρὶ τοῦ Κυρίου καὶ ὡς φύλακα ταύτην καὶ προστάτην δέονται οἱ ἅγιοι οἱ πατέρες καὶ πᾶς τις εὐσεβῆς καὶ ὀρθόδοξος, καὶ οὐ μόνον ὑπὲρ ταύτης ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πασῶν τῶν πόλεων τῶν ὀρθοδόξων καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης ὀρθοδοξοῦσης (κῶδιξ: ὀρθοδοξοῦσαν)· γινώσκουσι γὰρ ὅτι ἐὰν ἡ πόλις συνίστατο καὶ ἡ βασιλεία ἰθύνεται χριστιανικῶς ἡ ἐκκλησία τε ἔχει τὴν ἔνωσιν παγκοσμίως (κῶδιξ: παγκοσμίος), εἰρηρικῶς δὲ πολιτεύεται καὶ πᾶς ὁ κόσμος. Ἐὰν δὲ μὴ ἡ πόλις φυλαχθῆ, ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῆς φύλακος διὰ τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας ὑπὸ τοῦ προστατεύοντος, πρόδηλον ὅτι καὶ ἡ ἐκκλησία σεισθήσεται καὶ ἡ οἰκουμένη διαιρεθήσεται, μὴ ὄντος μοναρχίας τῆς εἰρηνοποιούσης· ὅπερ γέγονεν ἡμῖν νῦν ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις. Παροργίσαντες γὰρ τὸν φύλακα τῆς ἡμετέρας πίστεώς τε καὶ ἐλπίδος καὶ τῆς πόλεως καὶ ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τοῦ κυβερνῶντος ἡμᾶς αὐτάνθρωποι καὶ ὑποβρύχιοι ἐγενόμεθα ὑπὸ τῶν ἀθέων Ἀζυμητῶν. Ἐν ἡμῖν πεπλήρωται τὸ τοῦ Ἡσαΐου ρητὸν καὶ ἐν τῇ ἡμετέρα ταύτῃ πόλει, τὴν νέαν λέγω Ἱερουσαλήμ, ὡς φησι ἀμπελῶν Κυρίου γενομένη ἡ πόλις. . . (287α). . . ὦ! πῶς ἠφανίσθη ἡ μεγάλη πόλις αὕτη καὶ ταῦθ' ἡμῖν ἐγένετο, πράττοντες κακῶς καὶ παροργίζοντες τὸν ἡμέτερον φύλακα, τὴν πανάχραντον λέγω μητέρα Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐγκα-

τῶν Ἱεροσολύμων, ἐχόντων ἀσφαλῶς σχέσιν πρὸς τὸν χῶρον τῆς Τραπεζοῦντος καὶ γενικώτερον τοῦ Πόντου. "Ὅτι ὑπῆρχον αἱ σχέσεις αὗται μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐπὶ Μεγάλων Κομνηνῶν τὸ κράτος διὰ τῶν ἡγεμόνων καὶ ὑπηκόων του ἤρχετο ἀρωγὸς εἰς ἰδρύματα τῶν Ἱεροσολύμων. Ἴδὲ μεταξὺ ἄλλων Μητροπολίτου Χρυσάνθου, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος. . . , σ. 513-515.

53. M. Richard, Le commentaire. . . , σ. 305.

54. Ἐκ φωτογραφιῶν, τὰς ὁποίας φιλοφρόνως ἀπέστειλεν ἡμῖν ἐκ Παρισίων τὸ Institut de Recherche et d'Histoire des textes.

τελείφθη ἡ πόλις αὕτη ὡς σκηρὴ ἐν ἀμπελῶνι καὶ ὡς ὄπωροφυλάκιον ἐν σικκη-
ράτῳ (κῶδιξ: σικκηλάτῳ) . . .»

Οὕτως ὁ ἀναγνώστης δικαιολογεῖ πλήρως τὸ συμπέρασμα τοῦ ἐρευνητοῦ
ὅτι τὰ σχόλια εἰς τὸν Μεγάλον κανόνα Ἀνδρέου τοῦ Κρητὸς ἐγράφησαν καὶ
ἐπερατώθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς Κων-
σταντινουπόλεως τὸ 1204.

Ἐν τούτοις ὁ αὐτὸς ἐρευνητὴς ἐν τῷ προμνημονευθέντι μελετήματι προ-
βάλλει ποιάν τινα δυσχέρειαν καὶ δισταγμὸν διὰ τὴν τοιαύτην χρονολόγησιν
τοῦ ἔργου τούτου καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἀκακίου.
Ἡ δυσχέρεια προέρχεται ἐκ τῆς ὁμολογίας τοῦ συγγραφέως Ἀκακίου ὅτι γρά-
φει κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα. Καὶ ὁ M. Richard σημειοῖ⁵⁵: «Sans doute,
dans cet ouvrage, Acace le Sabaite nous dit deux fois qu'il écrit au VIIe
siècle (fol. 89 et 101), mais il est bien évident qu'il ne peut pas s'agir du
VIIe siècle de notre ère.» Καὶ ἀκόμη, βασιζόμενος εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι
ὁ Ἀκάκιος γράφει περὶ τὸ ἔτος 1204, ἐκφράζει τὸν ἐνδοιασμὸν καὶ δισταγμὸν
αὐτοῦ ἐν συμπεράσματι⁵⁶: «Il faudrait donc trouver une ère dans laquelle
l'an 1204 tombait au VIIe siècle. Nous n'avons pas pu résoudre ce pro-
blème avec certitude. Nous signalerons pourtant que cette année 1204
correspond à l'année 6696 de l'ère mondiale d'Alexandrie, à l'année 653
de l'ère arménienne, à l'année 601 (à partir du 29 août) de l'Hégire. De ces
trois solutions, l'ère mondiale d'Alexandrie nous paraît la plus proba-
ble. Mais d'autres peuvent nous avoir échappé.»

Οἱ ἐνδοιασμοὶ τοῦ ἐρευνητοῦ καὶ ἡ ἀναζήτησις ἑβδόμου αἰῶνος εἰς τοὺς
Μωαμεθανοὺς ἢ εἰς τοὺς Ἀρμενίους καὶ ἀλλαχοῦ ἐξαφανίζονται, ἐὰν λάβωμεν
ὑπ' ὄψιν τὰ διάφορα βυζαντινὰ κείμενα, τὰ ὅποια ὁμιλοῦν διὰ τὸ τέλος τοῦ κό-
σμου καὶ διὰ τὰς χρονικὰς περιόδους τοῦ κόσμου. Πράγματι ἐκεῖ ἀνευρίσκομεν
τὴν μνειάν τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος.

Ἄλλὰ ἰδοὺ καὶ πάλιν ἐν ἐκτάσει ἐκ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Μεγάλου κανόνος
τὸ κείμενον⁵⁷ τοῦ Ἀκακίου: «. . .λογίζομαι γὰρ ὅτι εἰ ἐγίνωσκεν ὁ θεῖος σῶ-
τος πατήρ, ὁ θεῖος πνεύματι ταῦτα γράφων, ὅτι ἐν τῷ ἑβδόμῳ αἰῶνι δι' ἐμοῦ
τοῦ τάλανος μέλλουσιν οἱ ἅγιοι λογισμοὶ ἀποσκυβαλλέσθαι, τί ἂν εἴποιεν; Οὐδὲ
γὰρ τολμῶ (404α) εἰπεῖν ἐρμηνεύεσθαι . . .»

Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἀκακίου, τὸ ὁποῖον εἶχε καὶ ὁ σεβαστὸς φίλος καὶ
ἐρευνητὴς ὑπ' ὄψιν, συνάδει πλήρως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν συγγραφέων τῶν
πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων ὡς καὶ τῆς βυζαντινῆς περιόδου, οἱ ὅποιοι, γρά-
φοντες σχετικῶς πρὸς τὸ τέλος τοῦ κόσμου καὶ τὰς χρονικὰς περιόδους τούτου,

55. M. Richard, Le commentaire. . . , σ. 305.

56. M. Richard, Le commentaire. . . , σ. 305-306.

57. Τὸ ἀπόσπασμα λαμβάνεται ἐκ τοῦ φ. 403β τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κώδικος 411.

ὑπελόγιζον ὅτι ἕκαστος αἰὼν ἀντιστοιχεῖ εἰς χίλια ἔτη, ὁ δὲ ἔβδομος αἰὼν, ὅστις ἤρχισε τὸ 492 μ.Χ., θὰ ἔληγε μετὰ χίλια ἔτη, τὸ 1492, ὅτε καὶ θὰ συνετελεῖτο ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου τούτου⁵⁸. Εἶναι ὅθεν ἐμφανὲς τί ὑπονοεῖ ὁ Ἀκάκιος, ὅτε γράφει ὅτι ζῆ κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα. Ὁ αἰὼν οὗτος εἶναι ὁ αἰὼν τῆς βασιλείας τοῦ πονηροῦ.

Τοιουτοτρόπως, μὴ ὑπάρχοντος πλέον δισταγμοῦ διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς ἀκμῆς τοῦ συγγραφέως Ἀκακίου, δυνάμεθα ἀνευδοιάστως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς Ἀκάκιος ἤκμασε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 12ου αἰῶνος καὶ κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ 13ου, συνέγραψε δὲ τὰ δύο αὐτοῦ ἔργα, τὸ πρῶτον μὲν, «Ἐρμηνεῖα τοῦ μεγάλου κανόνος Ἀνδρέου τοῦ Κρητός», πρὸ τοῦ 1204 περατώσας τοῦτο ὄλιγον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, τὸ δὲ δεύτερον, «Βίος τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελᾶ», κατὰ τὰς δύο πρώτας δεκαετίας τοῦ 13ου αἰῶνος.

Χρονολόγησις τῆς νέας παραλλαγῆς τοῦ βίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου

Εἶναι ὅμως προσέτι ἀπαραίτητον νὰ εἴπωμεν καὶ ὀλίγα τιὰ διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ βίου ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, τοῦ περιληφθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀκακίου εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Πράγματι ὁ Ἀκάκιος, εἰσάγων ἐν τῷ κειμένῳ αὐτοῦ βίον ἁγίου, συνήθως ἀναφέρει ὅτι ἔχει πρὸ αὐτοῦ πληρέστερον βίον τούτου. Παράδειγμα ἐν φύλλῳ 441α, ὅτε ἀφηγεῖται τὸν βίον τοῦ ἁγίου Βαρβάρου⁵⁹. Γράφει ὁ Ἀκάκιος: «Καὶ φέρε δὴ, ἀγαπητέ, ἐπεὶ τοῦ μακαρίου Βαρβάρου ἐμνήσθημεν, ὀλίγα τιὰ ἅπτα ἐκ τοῦ μακαρίου βίου αὐτοῦ, τοῦ τε πρώην τοῦ ἀσῆμου, τοῦ τε ὕστερον τοῦ εὐκλεοῦς, ἐρανισάμενοι ἐκεῖθεν περὶ τῆς μετανοίας αὐτοῦ ὠφεληθῶμεν τὰ μέγιστα.» Τὸ αὐτὸ γράφεται καὶ διὰ τὸν Ἀθανάσιον τὸν Ἀθωνίτην ἐν φύλλῳ 450β: «Ἐπεὶ δὲ ἐμνήσθημεν κατατροχάδην τοῦ ἱεροῦ τοῦδε ποιμένος Ἀθανασίου, φέρε δὴ μικρὰ τινα ἐρανισάμενοι ἐκ τοῦ βίου αὐτοῦ, ὅθεν τε ἦν καὶ πόθεν ἐπεχωρίασεν ἐν τῷ Ἀγίῳ τούτῳ Ὅρει.»⁶⁰

Ὁ Ἀκάκιος ὅθεν ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν περιστατικῶν τοῦ βίου τοῦ Ἀθανασίου, ὡς τοῦτο ἔπραξε καὶ διὰ τὸν ἅγιον Βάρβαρον, βιο-

58. *Ide R. Schmidt*, *Aetates mundi. Die Weltalter als Gliederungsprinzip der Geschichte, Zeitschrift für Kirchengeschichte* 67 (1955-56) 287 κέξ., *K. H. Schwarte*, *Die Vorgeschichte der Augustinischen Weltalterlehre*, 1966, καὶ τὴν λίαν σύντομον ἐπισκόπησιν ἐνίων βυζαντινῶν πηγῶν ἐν *Σ. Κουρούση*, *Αἱ ἀντιλήψεις περὶ τῶν ἐσχάτων τοῦ κόσμου καὶ ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1346 πτώσις τοῦ τρούλλου τῆς Ἁγίας Σοφίας*, *E.E.B.S.* 37 (1969-70) 211-280 καὶ ἰδίᾳ 214-223.

59. *Od. Lampsidis*, *Une nouvelle version...*, σ. 50.

60. *Ide* ἄνωτέρῳ σ. 289.

γραφίαν, τὴν ὁποῖαν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἐκ τῆς ὁποίας παρέλαβε τὰς ὑπ' αὐτοῦ περιγραφομένας λεπτομερείας.

Γνωρίζομεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι ὁ πρῶτος βίος Ἀθανασίου συνεγράφη κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ 11ου αἰῶνος⁶¹ καὶ ὅτι ἡ βιογραφία ἐκεῖνη περιγράφει ἀρκούντως πιστῶς τὸν βίον τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Λαύρας, χωρὶς νὰ παρεμβάλλῃ στοιχεῖα καὶ ἐπεισόδια ἀπότοκα ὑπερβολικῆς θρησκευτικότητος⁶².

Ἐὰν λοιπὸν συγκρίνωμεν τὸ ἡμέτερον περὶ Ἀθανασίου κείμενον πρὸς τὴν πρώτην βιογραφικὴν σύνθεσιν τοῦ Ἀγίου, θὰ διακρίνωμεν ὅτι ἡ νεωτέρα αὕτη παραλλαγή καὶ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰς πραγματικὰς τοῦ βίου τοῦ Ἀθανασίου λεπτομερείας καὶ ἐπιδείκνυται λεπτομερείας καὶ ἐπεισόδια ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ κείμενον περισσότερον ψυχωφελές καὶ ἠθικοδιδασκτικόν.

Αἱ διαπιστώσεις ἐκ τῆς νέας ταύτης παραλλαγῆς εἶναι αἱ ἑξῆς:

α. Τὸ ἀγιολογικὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον ὁ Ἀκάκιος εἶχε πρὸ αὐτοῦ, ἦτο μὲν παλαιότερον τῶν ἀρχῶν τοῦ 13ου αἰῶνος, ἀλλὰ ἀπεῖχε χρονικῶς πολὺ ἀπὸ τῆς πρώτης βιογραφίας τοῦ Ἀθανασίου.

β. Ὁ συγγραφεὺς τῆς νεωτέρας ταύτης παραλλαγῆς πρέπει νὰ ἔχη γράψῃ ταύτην χωρὶς ἄμεσον γνῶσιν τῆς παλαιότερου συγγραφείσης βιογραφίας τοῦ Ἀθανασίου καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ ἄγνωστος ἡμῶν συγγραφεὺς ἔγραψεν εἰς γεωγραφικὴν περιοχὴν οὐχὶ γειτονεύουσαν ἐκεῖνης, εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ πραγματικὴ βιογραφία τοῦ Ἀθανασίου ἦτο ἐπαρκῶς γνωστὴ. Πότε ὅμως ἐπακριβῶς ἐγράφη εἶναι ἀδύνατον νὰ πιθανολογηθῇ.

Τοιοτοτρόπως καθ' ἡμᾶς ἡ νεωτέρα βιογράφησις τοῦ Ἀθανασίου λίαν πιθανῶς συνετέθη εἰς τὴν περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα περιοχὴν ὑπὸ συγγραφῆως, ὅστις δὲν ἐγνώριζε μὲν ἐπακριβῶς τὸν βίον τοῦ Ἀθανασίου, ἀλλὰ ἦτο γνώστης τῆς ἐν τῷ Πόντῳ παραδόσεως διὰ τὸν Τραπεζούντιον Ἀθανάσιον. Ἡ συγγραφή αὐτῆ συνετελέσθη κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Παρουσιάζομεν λίαν συνοπτικῶς τὰ συμπεράσματα ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἡμετέρας μελέτης:

1. Ὑπάρχει παραλλαγή βίου τοῦ Ἀθανασίου, ἥτις, περιέχουσα «μυθικὰ» στοιχεῖα, ἀπέχει τῆς γνωστῆς ἤδη βιογραφίας Α (καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ Β).

2. Ἀγνοοῦμεν τὸν συγγραφέα τοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν

61. P. Lemerle, La vie ancienne de St Athanase. . . , σ. 90: «La Vie A a été certainement écrite dans le premier quart, presque certainement dans la première décennie du XIe siècle.»

62. P. Lemerle, La vie ancienne de St Athanase. . . , σ. 62-63.

ὁ Ἀκάκιος Σαββαίτης ὡς ἄμεσον πηγὴν αὐτοῦ. Τοῦτο πρέπει νὰ ἔχη συντεθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 12ου αἰῶνος.

3. Ἐπιβεβαιοῦται ἡ γνώμη τοῦ M. Richard ὅτι ὁ Ἀκάκιος ἐπεράτωσεν τὸ ἔργον «*Ερμηνεία τοῦ μεγάλου κανόνος Ἀνδρέου τοῦ Κρητός*» τὸ 1204 (καὶ δίδεται ἀπάντησις εἰς τὴν ἀπορίαν τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως περὶ τῆς ταυτίσεως τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος) καὶ χρονολογεῖται τὸ ἕτερον ἔργον Ἀκακίου «*Βίος τῶν ἱδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ*» περὶ τὴν πρώτην 20ετίαν τοῦ 13ου αἰῶνος (ἀκριβέστερον τοῦτο ἐπερατώθη ἔτη τινὰ μετὰ τὸ 1207).

4. Τέλος ἡ ἀκμὴ τοῦ συγγραφέως Ἀκακίου τοῦ Σαββαίτου πρέπει νὰ τοποθετηθῆ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 12ου καὶ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ 13ου αἰῶνος.